

HÅNDVERKSLØFTET

Effektevaluering av tre prosjekter

Siv Leden

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)

Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo

Telefon: 23 35 50 00

www.niku.no

<http://www.niku.no/>

Tittel Håndverksløftet Effektevaluering av tre prosjekter	Rapporttype/nummer NIKU Rapport 419	Publiseringsdato 20.12.2024
	Prosjektnummer 1022906	Sider 38
	Avdeling Bygning	Tilgjengelighet Åpen
Forfatter(e) Siv Leden	ISSN 2703-7797 ISBN 978-82-8101-568-5	Oppdragstidspunkt / periode utført Sept. – des. 2024
	Forsidebilde Håndverk. Foto: Rebekka Kolvik	

Prosjektleder Siv Leden
Prosjektmedarbeider(e) Edvard Undall, Anne Cathrine Flyen, Cecilie Flyen
Kvalitetssikrer Sveinung Krokann Berg

Oppdragsgiver / finansiert av Sparebankstiftelsen DNB
--

Sammendrag På oppdrag fra Sparebankstiftelsen DNB har NIKU evaluert tre utvalgte prosjekter rettet mot unge, nyutdannede utøvere av tradisjonshåndverk. De tre prosjektene har mottatt økonomisk støtte fra stiftelsen gjennom satsingen Håndverksløftet. Stiftelsen ønsker å forstå hvordan deltakerne selv vurderer betydningen av prosjektene, samt få innspill til hvordan stiftelsen kan støtte tradisjonshåndverkfeltet videre. Gjennom intervjuer med flere deltakere fra hvert av de tre prosjektene, samt med prosjektledere og kursarrangører, er fire spørsmål besvart. Spørsmålene som var definert av stiftelsen, omhandlet prosjektenes betydning for rekruttering og faglige nettverk, hva som var effekten av dem og hva som kunne vært gjort annerledes, og til slutt: hvilke ønsker de unge tradisjonshåndverkere har for videre støtte. Et sentralt funn fra intervjuene er at unge håndverkere er de beste til å inspirere andre unge. En konklusjon er derfor at det å støtte unge utøvende håndverkere kan bidra effektivt til å informere, inspirere og motivere andre barn og unge til å velge tradisjonshåndverk. Hovedanbefalingen er å la de unge utøverne skinne. Dette innebærer å gi dem rom og ressurser til å vise frem håndverket sitt og til å videreformidle det til andre i målgruppen barn og unge.
Abstract At the request of the foundation Sparebankstiftelsen DNB, NIKU has evaluated three projects aimed at young, newly graduated practitioners of traditional crafts. These projects received financial support from the foundation through the Håndverksløftet initiative. The foundation seeks to understand how participants assess the significance of these projects and gather input on how to further support the field of traditional crafts. Through interviews with several participants from each project, as well as with project leaders and course organizers, four key questions defined by the foundation were addressed. These questions focused on the projects' significance for recruitment and professional networks, their impact, potential improvements, and the wishes of young traditional craftsmen for further support. A key finding from the interviews is that young craftsmen are particularly effective at inspiring their peers. Therefore, the conclusion is that supporting young practicing craftsmen can effectively inform, inspire, and motivate other young people to pursue traditional crafts. The main recommendation is to let these young practitioners shine by providing them with the space and resources to showcase their craft and pass it on to children and young people. giving them space and resources to showcase their craft and to pass it on to others in the target group of children and young people.

Emneord Tradisjonelt håndverk, målgruppe, barn og unge, rekruttering, faglige nettverk, materiell og immateriell kulturarv, kulturminnevern
Keywords Traditional crafts, target group, children and youth, recruitment, professional networks, tangible and intangible cultural heritage, cultural heritage preservation

Avdelingsleder
Annika Haugen

Innholdsfortegnelse

1	Om oppdraget.....	7
1.1	Mandat for evalueringen	7
1.2	Evaluerings spørsmål.....	7
1.3	Metode	7
1.4	Ivaretagelse av personvern	8
2	Bakgrunn	9
2.1	Tradisjonshåndverk.....	9
2.2	Sparebankstiftelsen DNB	10
2.3	Håndverksløftet	10
3	Kort presentasjon av de tre prosjektene.....	11
3.1	Håndlag	11
3.2	Ungt tradisjonshåndverk	12
3.3	Gründerworkshop.....	13
4	Prosjektene betydning for rekruttering.....	14
4.1	Håndlag – rekruttering.....	14
4.2	Ungt tradisjonshåndverk – rekruttering	15
4.3	Gründerworkshop (pilot) – rekruttering	16
4.4	Konkluderende oppsummering om rekruttering.....	16
5	Prosjektene betydning for faglige nettverk	18
5.1	Håndlag – nettverk	18
5.2	Ungt tradisjonshåndverk – nettverk.....	18
5.3	Gründerworkshop (pilot) – nettverk.....	18
5.4	Konkluderende oppsummering om nettverk	19
6	Effekt av prosjektene	20
6.1	Hva slags effekt?.....	20
6.2	Håndlag – effekt og forslag til endringer	21
6.2.1	Deltakernes syn	21
6.2.2	Kursholders syn	21
6.2.3	Arrangørens syn	22
6.3	Ungt tradisjonshåndverk – effekt og forslag til endringer.....	22
6.3.1	Deltakernes syn	22
6.3.2	Vertsmuseene og arrangørens syn	24
6.4	Gründerworkshop (pilot) – effekt og forslag til endringer	25
6.4.1	Deltakernes syn	25
6.4.1	Arrangørens syn	26
6.5	Konkluderende oppsummering om effekt	26
7	Ønsker fra målgruppen	27
7.1.1	Ønsker fra deltakerne	27
7.1.2	Forslag fra arrangørene	29
7.2	Konkluderende oppsummering om målgruppens ønsker	30
8	Avsluttende drøfting, konklusjon og muligheter for videre satsing	31
8.1	Drøfting av hovedfunn.....	31
8.1.1	Funn fra intervjuer med deltakerne i de tre prosjektene	31
8.1.2	Supplerende funn fra intervjuer med arrangørene	32
8.2	Drøfting av tradisjonshåndverkets rolle i samfunnet	33
8.3	Hvordan kan Sparebankstiftelsen DNB støtte tradisjonshåndverk?	34
8.4	Konklusjon.....	35
8.5	Muligheter for videre støtte til feltet.....	35
9	Referanser	37

1 Om oppdraget

1.1 Mandat for evalueringen

NIKU har fått i oppdrag av Sparebankstiftelsen DNB å evaluere virkninger av tre utvalgte prosjekter som Sparebankstiftelsen DNB har gitt økonomisk støtte til, og som stiftelsen anser som viktige for å løfte unge som har valgt å gå inn i tradisjonelle håndverksfag:

- **Fortidsminneforeningen: «Håndlag»:** Et system av kurs i tradisjonshåndverk.
- **Norsk håndverksinstitutt: «Ungt tradisjonshåndverk»:** Hospitantordning der unge nyutdannede tradisjonshåndverkere får hospitere ved et relevant museum i seks måneder.
- **Museene i Akershus v/ Tradisjonshåndverk opplæringskontor og kompetansesenter: «Gründerworkshop» (pilot):** Samlingsbasert opplæring for å ruste nyutdannede håndverkere til å starte egen bedrift og kunne leve av håndverket sitt i fremtiden.

Sparebankstiftelsen DNB ønsker å vite hva de tre prosjektene har betydd for deltakerne, og hvordan stiftelsen kan jobbe videre for å støtte opp om unge, utøvende håndverkere som målgruppe. Særlig viktig er det å få fram hva deltakerne selv mener.

De tre prosjektene ligger under satsingen *Håndverksløftet* som ble startet i 2022 og er en del av stiftelsens arbeid innen *Nærmiljø og kulturarv*. Med satsingen ønsker stiftelsen å bidra til at samfunnet i større grad gjenkjenner og anerkjenner godt håndverk. Se nærmere omtale i kap. 2.3.

1.2 Evaluerings spørsmål

Det sentrale temaet for evalueringen er hvordan deltakerne selv og andre involverte parter (prosjektledere, kursholdere og museer som arbeidsplass) vurderer betydningen av de tre prosjektene. Sparebankstiftelsen DNB har formulert følgende evaluerings spørsmål:

- I hvilken grad har prosjektene hatt betydning for rekruttering til – eller å holde på – unge utøvere innen tradisjonelle håndverk?
- Har deltakerne fått et større faglig nettverk gjennom prosjektene, og hva har dette i så fall betydd for dem så langt?
- Hva mener deltakerne kunne vært gjort annerledes i prosjektene for å skape mer effekt?
- Hva slags tiltak ønsker målgruppen seg videre, og hvorfor?

1.3 Metode

Semistrukturerte, kvalitative intervjuer

Evalueringen av de tre prosjektene er gjort gjennom kvalitative intervjuer. Disse er planlagt og gjennomført som semistrukturerte intervjuer i tråd med Yin (2009). Dette sikrer at alle intervjuene blir gjort med de samme hovedspørsmålene stilt i samme rekkefølge, men der oppfølgingsspørsmål formuleres på bakgrunn av svarene fra respondenten. Intervjuene er dermed gjennomført som en form for samtale.

Intervjuguide

For å kunne svare på de fire overordnede evaluerings spørsmålene, ble det utarbeidet en intervjuguide som hadde en håndfull spørsmål knyttet til hvert av temaene 1) *Motivasjon*: hvilke forventninger /mål fantes for hvert av prosjektene; 2) *Erfaringer fra gjennomføringen* av prosjektene; og 3) *Veien videre*: resultater og planer for fremtiden.

Utvalg av informanter

Sparebankstiftelsen DNB hadde definert følgende føringer for intervjuene i evalueringen:

- Et utvalg av de drøyt 20 unge håndverkerne som har mottatt håndlagstipend i prosjektet «Håndlag», foruten to kursholdere fra ressursgruppa (se s.12), samt prosjektleder.
- Et utvalg av de totalt 18 unge håndverkerne som har eller har hatt hospitantplass gjennom prosjektet «Ungt tradisjonshåndverk»; dessuten to-tre av museene som er eller har vært vertskap for hospitanter, samt prosjektleder.
- Et utvalg av de 13 håndverkerne som har gjennomført pilotprosjektet «Gründerworkshop» i 2023-24, samt prosjektleder.

Utvalget av informanter ble gjort med tanke på at informantene skulle representere ulike fagbakgrunn og kjønn. Videre ble det bevisst valgt ut noen deltakere som har deltatt på to av ordningene, det vil si enten Håndlag og Ungt tradisjonshåndverk, eller Gründerworkshop og Ungt tradisjonshåndverk.

Usikkerhet

De tre prosjektlederne har videreformidlet oversikt over deltakere og kontaktinformasjon til disse. Prosjektlederne som kjenner deltakerne, hadde også synspunkter på hvem som kunne være lettest å få i tale i en intervju situasjon. Dette har ikke alene vært avgjørende for utvalget av informanter, men det har hatt en viss betydning, og det er dermed en mulighet for at dette kan ha påvirket resultatet. Det kan ikke utelukkes at deltakere med en mer introvert personlighet enn de som ble utpekt som mest talemåter, ville kunne ha andre synspunkter som dermed ikke kommer fram i denne evalueringen.

Gjennomføring

NIKU har gjennomført i alt 8 intervjuer knyttet til Håndlag (fem deltakere, to kursholdere og prosjektleder), 11 intervjuer knyttet til Ungt tradisjonshåndverk (sju deltakere, to vertsmuseer og prosjektleder) og 7 intervjuer knyttet til Gründerworkshop (fem deltakere og prosjektleder).

Analyse av intervjumateriale

Basert på sammendrag fra hvert intervju, er det gjort en enkel analyse av intervjuene med en oppsummering og konklusjon for hvert av de tre evaluerte prosjektene. Hovedfunnene for hvert av prosjektene er så sammenholdt med hverandre. Det er lagt størst vekt på synspunkter fra deltakerne. Arrangørenes synspunkter (prosjektleder/vertsmuseum/kursholder) supplerer bildet.

Andre informasjonskilder

Foruten intervjuene bygger evalueringen på skriftlig informasjon om de enkelte prosjektene, og også på observasjon ved besøk på arenaer der de tre prosjektene kunne oppleves. Dette omfatter besøk til et museum for å oppleve hospitantordningen Ungt tradisjonshåndverk i praksis, besøk til en håndverkskonferanse for å få innblikk i prosjektet Håndlag, og besøk til en Gründerworkshopsamling der årets deltakere (2024) presenterte oppgavebesvarelser fra kurset.

1.4 Ivaretagelse av personvern

Evalueringen følger retningslinjer for etisk forskning og sikring av personvern. Intervjuundersøkelsen med informasjonsinnhenting, anonymisering og forskningsetisk opplegg er omsøkt og godkjent med meldeskjema til www.sikt.no, i samsvar med samtykkeerklæring, god forskningsskikk og Personvernforordningen.

Behandling av personopplysninger er ikke en del av resultatene i oppdraget, men er benyttet som nødvendig informasjon for å kunne gjennomføre intervjuundersøkelsen. Personopplysningene fremkommer derfor ikke i analyser og konklusjoner i rapporten. Resultatene fra intervjuene er anonymisert ned til prosjektnivå. Det er gjort lydopptak av enkelte intervjuer. Lydopptak og alle grunnopplysninger slettes ved prosjektets avslutning i desember 2024, i tråd med søknaden til www.sikt.no.

2 Bakgrunn

” Handverk er allmenndanning. Å lære seg å bruke hendene er ein viktig del av det å vera menneske. For å utvikle vårt potensiale som menneske er det å uttrykke seg ved hjelp av rørsler og verktøy i eit materiale, eit eksistensielt behov.

Å lære seg å bruke hendene er like viktig som å lære gangetabellen, musikk eller idrett. ”

Jon Bojer Godal¹

2.1 Tradisjonshåndverk

Tradisjonshåndverk er fremstilling av (tradisjonelle) produkter, hovedsakelig med egne hender og med teknikker, verktøy og materialer som er forankret i eldre tradisjon, og der kunnskap om håndverket videreføres fra generasjon til generasjon gjennom handlingsbåren aktivitet.

Tradisjonshåndverk er sentralt i vår kultur og har også egenverdi som en kulturarv det er verdt å verne og videreføre. Tradisjonshåndverk omfattes av UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven, ratifisert av Norge i 2007.

Tradisjonelt bygningshåndverk og båtbygging

Flere viktige tradisjonsfag er knyttet til bygninger og anlegg. Tradisjonell byggeskikk er forankret i håndverkstradisjoner som tømring, steinarbeid, muring og pussing, metallarbeid, maling og snekring. Tilsvarende er tradisjonelle fartøyer forankret i kunnskap om tradisjonell båtbygging. For å ivareta verneverdige bygninger, fartøy, anlegg og kulturmiljøer er håndverkskompetanse helt nødvendig.

Små, tradisjonelle håndverksfag

Små tradisjonshåndverk er fag som har få utøvere. Fagene blir vurdert å ha kulturell verdi, og myndighetene har slått fast at det er viktig å videreføre dem ut fra både næringspolitiske og kulturelle begrunnelser, selv om fagene kan ha lite rekrutteringsbehov. I 2024 regnes følgende 40 fag (som fører fram til svennebrev eller mesterbrev) som små, verneverdige tradisjonshåndverksfag²:

• Bilsalmaker	• Hovslager	• Skomaker
• Blyglasshåndverker	• Håndbokbinder	• Smed
• Bunadtilvirker	• Håndvever	• Strikking
• Buntmaker	• Keramiker	• Sølvsmed
• Bøkker	• Kostymesyer	• Taksidermist
• Børsemaker	• Kurvmaker	• Tekstilduodji
• Filigransølvsmed	• Maskør- og parykkmaker	• Trebåtbygger
• Forgyllet	• Modist	• Tredreier
• Gipsmaker	• Møbeltapetserer	• Treduodji
• Gjørtler	• Orgelbygger	• Treskjærer
• Glassblåser	• Repslager	• Urmaker
• Gravør	• Salmaker	• Ull- og garnduodji
• Herreskredder	• Seilmaker	
• Horn-, bein- og metallduodji ³	• Skinn- og pelsduodji	

¹ Kilde: Film, Sparebankstiftelsen DNB. <https://youtu.be/A7bkQHYKI0E>

² Kilde: Store norske leksikon. Artikkelforfatter: instituttleder Eivind Falk, Norsk håndverksinstitutt

³ Duodji er samisk tradisjonshåndverk

2.2 Sparebankstiftelsen DNB

Sparebankstiftelsen DNB er en uavhengig stiftelse opprettet i 2002. Siden starten har den bidratt med 11,5 milliarder kroner til allmenntilgittige formål utfra en visjon om å utløse gode krefter. Stiftelsen støtter prosjekter som skaper engasjement, involverer frivillige og gir et positivt bidrag til barn og unge⁴.

2.3 Håndverksløftet

I april 2022 lanserte Sparebankstiftelsen DNB *Håndverksløftet*, en satsing for å fremme tradisjons-håndverk i Norge. Målet er å fremme statusen for håndverksfagene og å bevisstgjøre folk på verdien av tradisjonshåndverk. Målet er tredelt: å bidra til vern og videreutvikling av tradisjonelle håndverksfag; å støtte tiltak som gir barn og unge anledning til å bli kjente med tradisjonshåndverk; og å gi dyktige unge utøvere mulighet til å fordype og utvikle seg som håndverkere.

Sparebankstiftelsen DNB er opptatt av:

- Å videreføre kompetanse innen tradisjonshåndverk. Derfor støttes prosjekter hvor det legges til rette for at erfarne tradisjonshåndverkere kan dele kunnskapen med nye talenter.
- At flere barn og unge skal få bli kjent med ulike håndverkstradisjoner og at talenter får muligheten til å utvikle seg innen ulike fag. Derfor støttes prosjekter som bidrar til dette.
- Bidra til at samfunnet i økende grad gjenkjenner, anerkjenner og verdsetter godt håndverk. Derfor støttes prosjekter som skaper nysgjerrighet for tradisjonshåndverk, tilgjengeliggjør verksteder og sikrer kompetanseoverføring.

Med satsingen Håndverksløftet gir stiftelsen pengestøtte til gode prosjekter og jobber også for å styrke nettverk og samarbeid innen tradisjonshåndverksfeltet. Stiftelsen ønsker å skape møteplasser, og å bidra til å løfte og synliggjøre utøverne og verdien av kunnskapen deres.⁵

Sparebankstiftelsen DNB gir imidlertid ikke støtte til bedrifter og enkeltpersoner direkte. Videre er stiftelsen tilbakeholden med å gjøre offentlige kjerneoppgaver og dermed «risikere å bli en hvilepute for det offentlige på viktige områder».⁶

Etter tre år med ekstra fokus på håndverk skal stiftelsen arrangere en konferanse i februar 2025, der man vil gjøre opp status og snakke om veien videre. Forut for dette ønsker stiftelsen å evaluere virkningen/effekten av satsingen, og evalueringen av de tre utvalgte prosjektene (det vil si denne rapporten) inngår i et større evalueringsarbeid der Sparebankstiftelsen DNB i tillegg vil gjøre en bred spørreundersøkelse til alle tilskuddsmottakere, og en analyse av tilgjengelig tallmateriale fra stiftelsens søknadssystem.

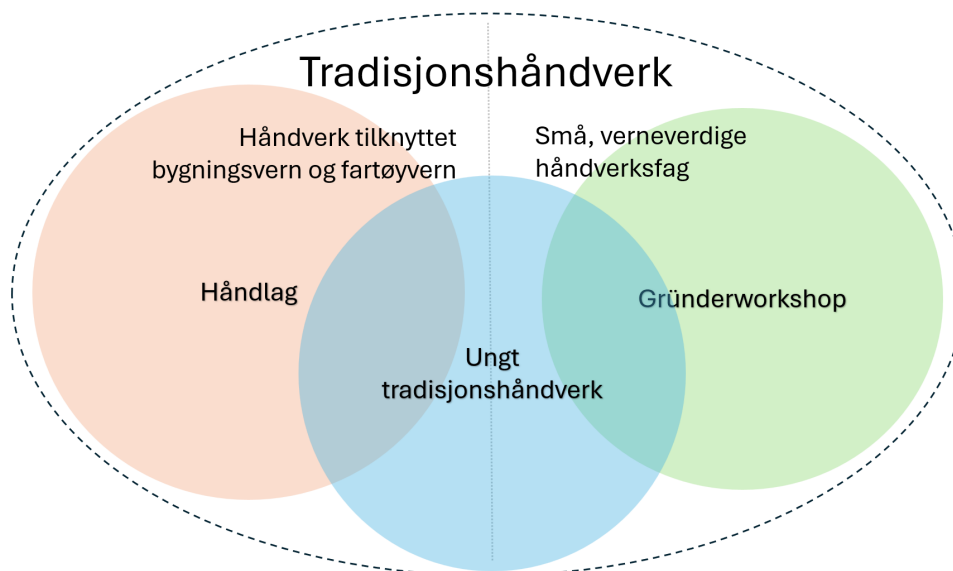
⁴ [Sparebankstiftelsen | Om stiftelsen](#)

⁵ [Sparebankstiftelsen | Håndverksløftet](#)

⁶ [Sparebankstiftelsen-DNB.pdf](#)

3 Kort presentasjon av de tre prosjektene

Nedenfor presenteres de tre prosjektene som omfattes av evalueringen: Håndlag, Ungt tradisjons-
håndverk og Gründerworkshop. Dette er prosjekter som Sparebankstiftelsen DNB har gitt økonomisk
støtte til, og som stiftelsen anser som særlig viktige for å løfte unge som har valgt å gå inn i
tradisjonelle håndverksfag.

Figur 1 De tre prosjektene støtter opp om forskjellige områder innen tradisjonelle håndverksfag.
Figur: S. Leden/NIKU.

Håndlag er kurs og opplæring til tradisjonshåndverkere som retter seg inn mot bygningsvern. Gründerworkshop er forbeholdt håndverkere tilknyttet små, verneverdige tradisjonshåndverk. Ungt Tradisjonshåndverk tilbyr hospitantplasser til unge utøvere innen alle typer tradisjonshåndverk. Blant deltakerne på de tre prosjektene er det noen som har deltatt både på Håndlag og Ungt tradisjonshåndverk, og noen som har deltatt både på Gründerworkshop og Ungt tradisjonshåndverk.

3.1 Håndlag

Ansvarlig organisasjon: Fortidsminneforeningen

Prosjektinformasjon: <https://fortidsminneforeningen.no/bygningsvern/handlag/>

Prosjektperiode: 2021-2025

Stønadsbeløp: kr 15 000 000

Målet med prosjektet er å bidra både til kompetanseoverføring i tradisjonshåndverk – særlig til yngre håndverkere – og til istandsetting av kulturminner og -miljøer.

Håndlag er et sentralt prosjekt i Fortidsminneforeningens arbeid for den immaterielle kulturarven og skal styrke tradisjonshåndverkmiljøet, rekruttere unge håndverkere og gi dem et faglig nettverk gjennom en serie kurs og workshops. Deltakerne er byggfagelever i videregående skole, lærlinger eller unge håndverkere som vil lære mer om tradisjonshåndverk.

Målgruppen er håndverkere innen yrkesfag som tømrer, smed, blikkenslager, murer, maler og snekker/ møbelsnekker.

Håndlag arrangerer årlig ni ulike kurs for yngre håndverkere: ett stort kurs, sju mindre kurs på videregående skoler, pluss et eget kurs for jenter.

Det store Håndlagkurset holdes en gang i året og samler 20-25 deltakere i alderen 18–30 år fra hele Norge. Kurset varer fem dager og deltakerne er en blanding av svenner og lærlinger. Kurset omfatter både praktisk læring og teoretisk program med ulike foredrag på kveldstid. Fortidsminneforeningen står for innhold, mat og overnatting til deltakerne.

Sju femdagers kurs i ulike tradisjonshåndverksteknikker holdes for skoleelever i byggfag på ulike videregående skoler over hele landet, gjerne på samme sted tre år på rad. Det er to håndverkere fra ressursgruppa og to lokale håndverkere som holder kursene, og det legges vekt på regionale forskjeller i både byggeskikk og benevnelser på bygningsdeler og prosesser. Målet er at fylkeskommunen skal synes at kurset er et godt tilbud til byggfagelever og vil fortsette å være vertskap.

Jenteworkshop er et eget kurs i Håndlagserien, forbeholdt kvinnelige håndverkere i aldersgruppen 18–30 år. Kurset har blitt holdt årlig siden 2020, med opptil tjue deltakere om gangen. Kursholderne er tre kvinnelige formidlere fra ressursgruppa. Kurset varer i tre dager med fire overnattinger. Både håndverksutøvere og lærlinger søker seg til jenteworkshop. Kurset omfatter flere faggrupper enn de øvrige Håndlagkursene, og det er også åpnet for kvinnelige arkitektstudenter. Jenteworkshop er et praktisk håndverkskurs, men inviterer til refleksjoner rundt det å være kvinne i en mannsdominert bransje. Fortidsminneforeningen deltar også i [Balansekunst](#) – en medlemsforening for kulturvirksomheter som jobber for et mer likestilt og mangfoldig kulturliv.

Formidlerne på kursene er håndplukkede, relativt unge håndverkere og tradisjonsbærere i sitt fag (30–45 år). Disse utgjør en ressursgruppe som får opplæring i håndverkspedagogikk. Håndverkerne i ressursgruppa brukes som formidlere og kursholdere på workshops, og også på kurs tilknyttet istandsettingsprosjekter som mottar tilskudd.

I tillegg arrangerer Fortidsminneforeningen både håndverkskonferanse for håndverkere og nettverksamlinger. Samlingene for ressursgruppa holdes to ganger årlig, én i Oslo og én et annet sted i landet, gjerne lagt opp fra-lunsj-til-lunsj. Disse er først og fremst ment som nettverksbygging, men brukes også til å ta opp erfaringer fra å holde kurs for byggfagelever og å gi ressurspersonene et pedagogisk verktøy.

Foruten kursene som Fortidsminneforeningen selv arrangerer, deler foreningen hvert år ut fire stipend à kr 25.000 til unge tradisjonshåndverkere slik at disse fire kan delta på Treseminaret ved Hjerleid på Dovre og på Håndverksdagene på Røros.

3.2 Ungt tradisjonshåndverk

Ansvarlig organisasjon: Norsk håndverksinstitutt v/ Stiftelsen Lillehammer museum

Prosjektinformasjon: <https://handverksinstituttet.no/prosjekter/ungt-tradisjonshaandverk2>

Prosjektperiode: startet 2021, hospitering 2022-2025

Støtnadsbeløp: kr 3 186 621 + kr 5 467 080

Målet med prosjektet er å gi unge tradisjonshåndverkere mulighet for å opparbeide seg verdifull erfaring, styrke sin egen kompetanse og skaffe seg et profesjonelt og sosialt nettverk. Dette gjøres gjennom å tilby unge, lovende tradisjonshåndverkere hospitantplass ved et museum i seks måneder. For noen av hospitantene har oppholdet vart lenger, og noen har hospitert ved flere ulike museer. Det har hittil vært hospitanter innen yrkesfagene smed, tømmer, tørmurer, trebåtbygger, møbeltapetserer, maler, veskesalmaker, garver, bunadstilvirker og filigransølvsmid.

De hospiterende håndverkerne følges opp av fagpersoner ved museet og får et sosialt nettverk de kan dra nytte av videre i yrkeskarrieren. Gjennom å holde til på museet formidler de unge håndverkerne også tradisjonshåndverk til publikum, skaper liv i museenes verksteder og bygninger, og bidrar med restaurering og aktiviteter på museene.

Prosjektet er i regi av Norsk Håndverksinstitutt (NHI) som har et nasjonalt ansvar for å dokumentere, bevare og fremme tradisjonelt håndverk, i tråd med UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven.

Museer som har vært involvert, er Arkeologisk museum i Stavanger, Museene i Akershus, Anno museum, Gudbrandsdalsmusea, Litle Færøyna kultursenter, Lillehammer museum Maihaugen, Midt-Troms museum, Museene Arven / Stiklestad Nasjonale Kultursenter, Museumssenteret i Hordaland, Norsk Folkemuseum, Rørmuseet og Sør-Troms museum.

3.3 Gründerworkshop

Ansvarlig organisasjon: Museene i Akershus

v/ Tradisjonshåndverk opplæringskontor og kompetansesenter

Prosjektinformasjon: <https://mia.no/tradisjonshandverk/grunder>

Prosjektperiode: 2023 (pilot) og 2024-2026

Stønadsbeløp: kr 875 000 + 3 308 000

Målet med prosjektet er å styrke unge tradisjonshåndverkere og gjøre dem bedre rustet til å starte egen bedrift etter endt læretid, ved å gi dem nødvendig kunnskap og «verktøy»⁷ for å lykkes.

Målgruppen er nyutdannede tradisjonshåndverkere fra de minste tradisjonsfagene. Deltakerne har hatt bakgrunn som bunadstilvirker, filigransølvsmid, garver, glassblåser, keramiker, smed, taksidermist⁸, treskjærer og veskesalmaker. Prosjektet har også fått søknader om deltakelse fra håndverkere som tømrere eller møbelsnekkere, men foreløpig har workshopen vært forbeholdt de mindre fagene.

Prosjektet har som målsetting å gjenreise fag, å ivareta fagene ved å ruste håndverkerne til å drive bærekraftig, og å videreføre håndverk. Videreføring kan for eksempel være ved selv etter hvert å ta inn lærlinger, ved å drive egen kursvirksomhet eller ved å delta i den Kulturelle skolesekken for å la skolebarn oppleve håndverk.

Gründerworkshop er basert på fysiske samlinger der de unge håndverkerne får forelesninger i ulike temaer som salg og markedsføring, regnskapsføring, lover og regler. Videre er opplegget basert på bruk av et digitalt verktøy der alle deltakere jobber med sitt eget prosjekt og definerer visjon, ressurser, forretningsidé og -modell, målsetninger, oppgaver og prognose for sin bedrift.

På bakgrunn av egen-evaluering og tilbakemeldinger fra deltakerne på pilotprosjektet oktober 2023 - april 2024, har arrangøren endret kursopplegget. I Gründerworkshopen som ble gjennomført høsten 2024 er kurset spisset mot drift av håndverksbedrift for å gjøre kursstoffet og det digitale verktøyet mer relevant. Videre er kursformatet endret: Piloten som var lagt opp med flere fysiske samlinger over tre dager, gjorde at deltakelse ble både dyrt og tidkrevende for håndverkere som bodde et stykke unna kursstedet. Høsten 2024 hadde workshopen i stedet én ukelang fysisk samling der deltakerne bodde sammen i starten av kurset; og ellers deltakelse på to digitale samlinger à 1,5 t i uka, i tillegg til et fysisk avslutningsseminar.

Gründerworkshop er ett av flere tilbud fra Tradisjonshåndverk opplæringskontor og kompetansesenter. Ordningene som finnes – både i deres egen regi og i andres – ses i sammenheng. Opplæringskontoret støtter og tilrettelegger for unge håndverkere, ikke bare ved å tilby Gründerworkshop, men også ved å hjelpe med hospitantplass, bruke nettverket til å skaffe lærlingplass m.v.

⁷ Digitalt verktøy: Entreprenørty, utviklet ved NTNU.

⁸ Taksidermist er en yrkesutøver som arbeider med utstopping av fugler og dyr gjennom avstøpning, modellering, preparering, konservering og montering.

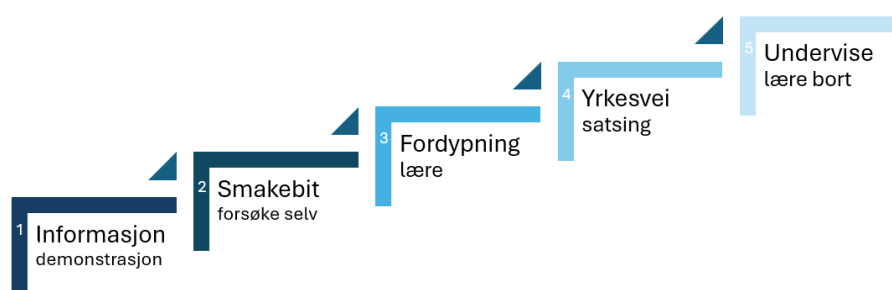
4 Prosjektenes betydning for rekruttering

Temaet for dette kapitlet er i hvilken grad prosjektene har hatt betydning for rekruttering til – eller å holde på – unge utøvere innen tradisjonelle håndverk.

Rekruttering forstås her som ulike former for involvering, som kan ses som trinn i en trapp (se figur):

1. *Kjennskap til faget:* Det grunnleggende nivået er å gjøre barn og unge kjent med at tradisjons-håndverk finnes, gjennom informasjon og eventuelt demonstrasjon, fysisk eller på film.
2. *Mulighet til å prøve:* Neste trinn er å gi dem mulighet til selv å forsøke seg på ulike typer håndverk.
3. *Fordypning og læring:* Videre trinn innebærer å fordype seg i og lære håndverket.
4. *Profesjonell utøver:* Deretter følger å gjøre tradisjonshåndverk til en profesjon gjennom en satsing på det som yrkesvei.
5. *Undervise:* På det øverste trinnet mestrer man faget i en slik grad at man selv kan undervise og lære det bort til andre.

Disse fem trinnene representerer også trinn i talentutvikling.

Figur 2 Å rekruttere til tradisjonshåndverk eller å holde på utøvere er her vist som trinn i en trapp. Figur: S. Leden/NIKU.

Nedenfor presenteres funn fra intervjuene for hvert av de tre prosjektene. Kapitlet avsluttes med en konkluderende oppsummering om betydningen for rekruttering, der prosjektene ses i sammenheng.

4.1 Håndlag – rekruttering

Intervjuene viser at prosjektet har direkte betydning for rekruttering på alle nivåer. Flere informanter forteller at de ble kjent med tradisjonshåndverk takket være Håndlagprosjektet, og at de har fått muligheter til å utvikle seg og lære mer som tradisjonshåndverkere gjennom denne satsingen. Av dem som er intervjuet, sier flere at kurset i tradisjonshåndverk som ble tilbudt på skolen, var avgjørende for at de har valgt tradisjonshåndverk som yrkesvei.

Håndlag når ut til mange, inkludert videregående skoleelever i 1. og 2. klasse (byggfag og overflate-teknikk) og lærlinger. Tilbudet appellerer imidlertid ikke til alle. Det er stor forskjell mellom de elevene som velger det selv, og de som er «tvunget» til å delta, sier arrangøren. Kurset betraktes som vellykket hvis en eller to blir interessert og for eksempel spør kursholderen om de kan få være lærling, eller om hen kjenner noen som kan ta imot lærling.

En deltaker sier: – *Hvis du kan greie å nå ut til den ene eleven som er interessert og vise at [tradisjonshåndverk] er en mulighet, da er det viktig, selv om 23 av 24 sitter og gjesper. Det var sånn det var i klassen i min også. Det var i første klasse på videregående. Da jeg begynte å være med på utplassering, reagerte de andre: «Skjønner ikke at du gidder.» Men jeg synes at det er gøy!*

Flere deltakere trekker fram at det virker særlig motiverende at kursholderne er unge mennesker. Arrangøren sier: – *Kursholderne skal være forbilder. Da kan de ikke være skikkelig gamle, det må være noen som er litt nærmere i alder. Instruktøren trenger ikke være guru-flink, men i-startgropa-flink.*

Intervjuene viser videre at Jenteworkshopen har særlig betydning for å rekruttere unge kvinner. – *Den workshopen var virkelig noe for seg selv!* sier en deltaker entusiastisk. Ifølge informantene er det langt flere jenter som er blitt med på andre kurs etter at de har vært på workshopen. Kurset beskrives som trygt og godt, og at det ufarliggjør å søke på de andre kursene og på stipend. At det er flere jenter som søker på byggfag, gjør ikke kurset mindre relevant. Jenteworkshopen er et tilbud til deltakere med interesse for og tilknytning til fagfeltet, ikke bare bakgrunn fra byggfag, men også for eksempel arkitektstudenter.

Fortidsminneforeningen arrangerer ulike kurs og samlinger for dem som har fattet interesse for tradisjonshåndverk. – *Flere dukker opp igjen og igjen, de kommer inn i et miljø*, sier en av kursholderne.

Modellen med at deltakerne bor og arbeider sammen i løpet av kurs, er noe som trekkes fram som svært positivt av mange deltakere – både for faglig utvikling og for å bygge sosiale nettverk.

Stipendordningen gjennom Håndlag gir mulighet for ytterligere fordypning for dem som har lyst til å lære mer og som satser på tradisjonshåndverk som yrkesvei. Det kan også se som en påskjønnelse til motiverte og dyktige håndverkere: – *Det var stas å bli valgt ut, det ga økt selvtillit*, sier en mottaker. – *Å få stipend var en anerkjennelse. Det ga en selvtillits-boost*, sier en annen.

De to håndverkskursene som stipendmottakerne får delta på, er ganske dyre, og flere sier at de neppe ville dratt uten stipendet. – *Jeg fikk dra på kurs som jeg ellers ikke ville hatt råd til*, sier en. – *Det ga mulighet til komme seg litt rundt, diskutere med andre håndverkere og utveksle erfaringer*, sier en annen av stipendmottakerne. – *Jeg har hatt a-ha-øyeblikk i hverdagen senere hvor jeg får nytte av kunnskapen fra kurset*, sier en tredje.

Arrangøren erfarer at det å blande aldersgrupper og erfaringer er bra. Dette gjøres blant annet ved å holde kurs for lærlinger parallelt med kurs for erfarne håndverkere. Lunsj og foredrag holdes sammen for begge grupper, og dette gir lærlingene mulighet til å kunne snakke med voksne fra håndverksbedrifter, for eksempel for å finne lærlingplass.

4.2 Ungt tradisjonshåndverk – rekruttering

Ungt tradisjonshåndverk gir unge håndverkere mulighet til å praktisere yrket gjennom hospitering. Arrangøren opplyser at målet er å få flere til å tørre å satse på tradisjonshåndverk. Resultatene så langt viser at halvparten av hospitantene har startet eget firma som tradisjonshåndverker. Andre er ansatte som håndverkere i firma, noen er studenter innen fagområder relatert til håndverk, og noen veldig få gjør noe annet.

– *Ungdommene som søker på hospitantstilling er motiverte og selvgående ungdommer med egen faglig forventning. Det er folk som virkelig ønsker å utvikle seg i faget.*

Blant deltakerne er det generelt sett stor tilfredshet med tilbudet. Flere forteller at de var blitt anbefalt å søke hospitantopphold fra tidligere deltakere. De fleste trekker fram at hospitantoppholdet har gitt dem både kunnskap og sosialt nettverk, og at motivasjonen deres for å drive håndverket er styrket. En deltaker sier at hospitantoppholdet ga erfaring og ny lærdom, men at det i seg selv ikke spilte noen rolle fra eller til for avgjørelsen om å bli tradisjonshåndverker.

For noen deltakere (hospitanter), men ikke alle, har det vært lagt opp til at hospitanten skulle drive formidling/demonstrasjon av håndverket eller tilby korte kurs der barn/unge selv har fått prøve håndverket på arrangementer som håndverksdager.

Deltakere forteller at skoleklasser som har vært på museumsbesøk har kommet forbi og tatt interesse, litt tilfeldig, uten at det i utgangspunktet var lagt opp til dette: – *To av elevene hadde lyst til å bli igjen og se på hva jeg gjorde*, sier en hospitant.

4.3 Gründerworkshop (pilot) – rekruttering

Gründerworkshop retter seg spesielt mot rekruttering til tradisjonshåndverk som yrke. Det finnes få arbeidsplasser innen de små tradisjonsfagene som workshopen primært retter seg mot. Siden ansettelse i bedrifter bare tilbys unntaksvis, må de fleste utøvere starte egen bedrift for å kunne ha håndverket som yrkesvei. Flere deltakere sier at de har fått en forståelse for at det ikke er nok å kunne håndverket; det er også viktig å forstå hva som kreves for å drive en bedrift. Gründerworkshop gir nødvendig kunnskap om dette.

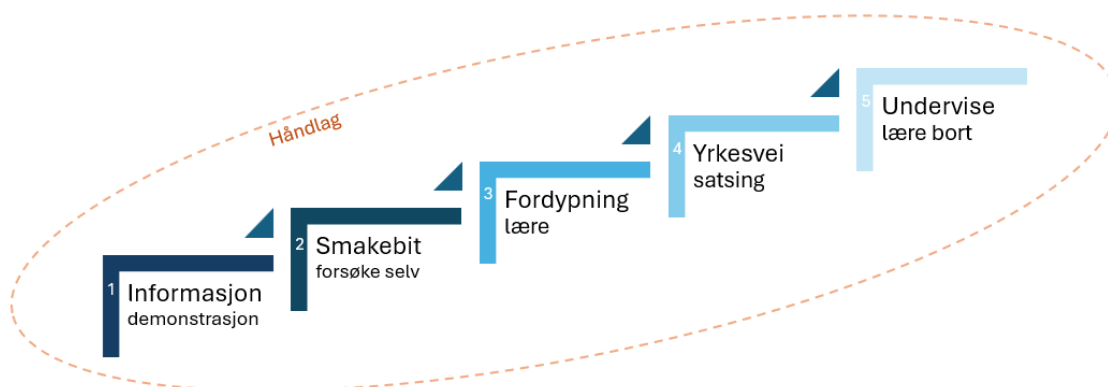
Flere av deltakerne sier at deres forretningsmodell kan inkludere å holde kurs i tillegg til å utføre håndverket. Undervisning er ikke momspliktig og kan dermed forhåpentligvis bidra økonomisk som en del av det fremtidige næringsgrunnlaget. På lengre sikt kan det også være aktuelt å ta inn lærlinger.

4.4 Konkluderende oppsummering om rekruttering

De tre prosjektene har ulik tilnærming til rekruttering og har ulik betydning. Noen effekter er direkte og andre indirekte.

Håndlag

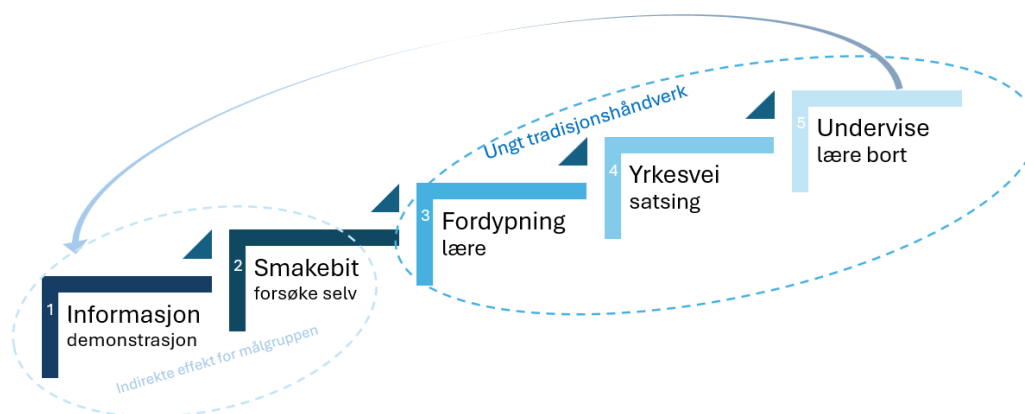
Håndlag er et system av kurs innen tradisjonshåndverk, der talentutvikling ses som en stige og der de ulike trinn bindes sammen og forsterker hverandre. Prosjektet går bredt ut og treffer et stort antall byggfagelever for å inspirere til å velge tradisjonshåndverk som spesialisering. Videre tilbyr prosjektet fordypningskurs og nettverkssamlinger på alle nivåer, inkludert pedagogikk-kurs for håndverkere som skal undervise andre. Prosjektet omfatter alle trinn, slik figuren illustrerer.

Figur 3 Håndlag satser systematisk mot rekruttering på alle fem trinn. Figur: S. Leden/NIKU.

Ungt tradisjonshåndverk

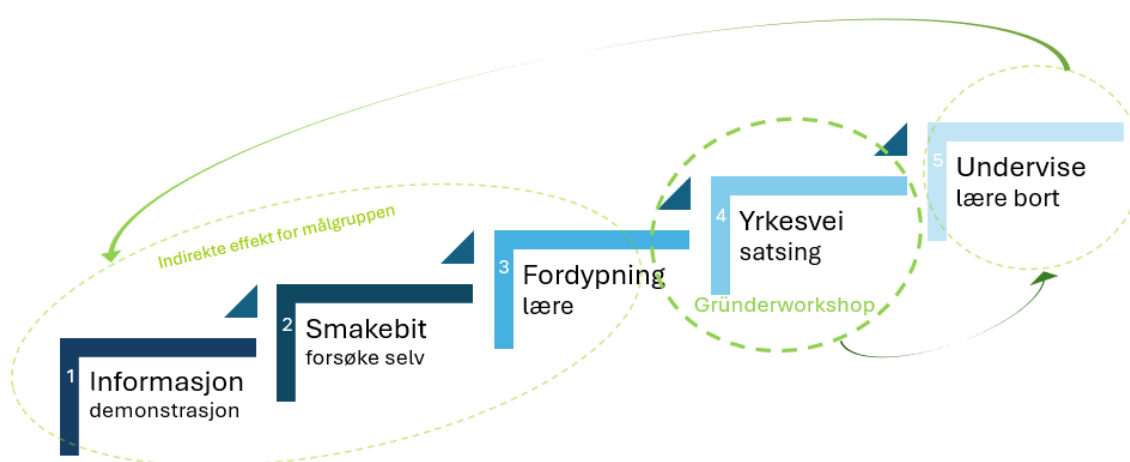
Hospitantordningen gir unge håndverkere mulighet til å praktisere yrket og har dermed størst betydning for trinn 4 i figuren. Intervjuene viser at prosjektet i varierende grad har gitt faglig fordypning (trinn 3). For noen hospitanter har formidling vært en hovedoppgave (trinn 5). I den grad museet utnytter potensialet som ligger i å la hospitanten demonstrere håndverket til barn og unge, kan prosjektet ha indirekte betydning for rekruttering av fremtidige håndverkere i målgruppen (trinn 1 og 2).

Figur 4 Ungt tradisjonshåndverk har direkte effekt for deltakerne ved å gi faglig fordypning og yrkeserfaring. Dersom hospitantens oppgaver har omfattet formidling til barn og unge, kan prosjektet ha hatt eller kunne få indirekte effekt for flere grupper. Figur: S. Leden/NIKU.

Gründerworkshop

Gründerworkshopens direkte betydning for å rekruttere eller beholde tradisjonshåndverkere ligger i å gi nødvendig kunnskap for å starte egen bedrift (trinn 4). Intervjuene bekrefter at prosjektet oppnår dette. Flere informanter sier at deres forretningsplan inkluderer å holde kurs og/eller ta inn lærlinger (trinn 5). Dermed ligger det et potensial i at prosjektet på lengre sikt kan ha en indirekte effekt på rekruttering av målgruppen barn og unge (trinn 1, 2 og 3), slik modellen nedenfor viser. Dette er imidlertid noe som i så fall vil ligge frem i tid.

Figur 5 Gründerworkshop har direkte effekt for deltakerne ved at det hjelper dem mot å satse på tradisjonshåndverk som yrkesvei. En videre effekt kan være undervisning som vil gi indirekte effekt for flere. Figur: S. Leden/NIKU.

5 Prosjektenes betydning for faglige nettverk

Tema for dette kapitlet er om **deltakerne har fått et større faglig nettverk gjennom prosjektene, og hva dette i så fall har betydd for dem så langt.**

Funn om faglige nettverk i intervjuene presenteres for hvert av prosjektene. Deretter oppsummeres hva nettverkene har betydd, dette er felles for de tre prosjektene.

5.1 Håndlag – nettverk

Arrangøren har satset målrettet på nettverksbygging for ressursgruppa. Ved prosjektets oppstart besto gruppa av enkeltmannsforetak og manglet kollegialt samhold. – *I starten ringte håndverkerne til oss [Fortidsminneforeningen] når de hadde spørsmål, men nå ringer de hverandre på tvers innad i ressursgruppa*, sier arrangøren og legger til at dette er blitt et sterkt nettverk som fungerer også utenom samlingene. Deltakere peker også på at de har fått et faglig nettverk gjennom Håndlag-arrangementene. En deltaker sier: – *Veldig bra å få kontakt med alle personene jeg har møtt etter at jeg begynte med dette her. Alle er hyggelige og hjelpsomme. Alle er engasjerte og nerdete.*

Arrangøren har en bevisst satsing på at kursene kombineres med sosialt samvær, noe intervjuene viser at deltakerne setter pris på: – *Det er alltid sosialt samvær, jeg møter nye folk. Det er veldig gøy å dra på kurs og møte mennesker som er interessert i det samme som jeg.*

Deltakere trekker også fram at det har vært særlig motiverende at kursene de har deltatt på har vært for unge håndverkere fra 18 til 25 eller 30 år, og at kursholderne har vært både dyktige og hyggelige. – *Veldig gøy fordi alle er unge folk på min egen alder.*

5.2 Ungt tradisjonshåndverk – nettverk

Flere informanter forteller at tilbudet om hospitantplass kom i stand gjennom kontakter de hadde i fagnettverket eller at de fikk vite om hospitantordningen fra en tidligere hospitant.

Mange sier at de gjennom hospitantordningen er blitt kjent med andre unge som også driver med tradisjonshåndverk. Dette kan både være utøvere i samme fag og håndverkere i fagfelt som ligger opp mot eget fag.

Nesten alle deltakerne fremhever at de har knyttet verdifulle kontakter innen museumssektoren, ved Håndverksinstituttet og i instituttets store nettverk. Kontaktene kan også omfatte materialleverandører eller potensielle fremtidige kunder. En informant sier likevel at nettverket egentlig ikke ble så mye større: – *Jeg var i min egen boble mens jeg var hospitant.*

5.3 Gründerworkshop (pilot) – nettverk

Arrangøren legger opp til at kurset kombineres med sosialt samvær og nettverksbygging. Det satses på å bygge sosiale fellesskap, og at håndverkerne skal finne sammen i fagfellesskap på tvers av håndverk. Flere deltakere forteller at dette har vært viktig og positivt. En sier: – *Det var mye sosialisering. Vi satt sammen som en gjeng i et klasserom. Vi hadde flere dager sammen og felles middager.*

Deltakerne forteller at de inspirerer hverandre. Noen har også funnet sammen og deler verkstedlokale med annen deltager fra et annet fag på bakgrunn av nettverket.

Arrangøren fremhever at nettverk og samhold blant håndverkerne styrker fagmiljøet. En ung håndverker opplevde å bli avvist som konkurrent av mer etablerte håndverkere da hen startet for seg selv for noen år siden, på grunn av manglende samhold i bransjen.

5.4 Konkluderende oppsummering om nettverk

Intervjuene viser at alle prosjektene har gitt deltakerne større faglige nettverk. Disse omfatter personer både innen samme fag og på tvers av fag, og personer både på samme alder og på tvers av generasjoner.

Betydningen av nettverkene er den samme uavhengig av prosjekt, og resultatene presenteres derfor samlet.

Nettverk er viktig for trivsel og motivasjon

Samtlige deltakere uttrykker at gode nettverk er vesentlige for å inspirere og motivere og at det gir faglig trygghet. – *Det er både hyggelig og nyttig*, som en informant uttrykker det.

Viktig med forbilder

Å finne forbilder i håndverkere som er litt eldre enn en selv, men der aldersforskjellen likevel ikke er større enn at den yngre kan identifisere seg med den eldre, er særlig viktig for å inspirere og motivere. Mange deltakere vektlegger at det er fint at instruktørene er unge.

Blanding av generasjoner

En blanding av eldre og yngre deltakere er viktig for å overføre kunnskap og erfaringer, og for å knytte kontakt for eksempel mellom lærling og potensiell lærebedrift.

Det sosiale er viktig

Alle deltakere fremhever det sosiale fellesskapet med andre håndverkere som viktig. Håndverk kan være et ensomt yrke der man arbeider alene på sitt verksted og ikke har kolleger. Dette gjelder særlig for de små fagene. – *Man sitter mye alene som håndverker, så det er viktig å ha sosialt nettverk*, sier en informant.

Håndverkerfellesskap

Flere deltakere vektlegger verdien av støtte i et håndverkerfellesskap også på tvers av fag. Kontakten kan gi et nyttig utenfrablikk fra en som har et annet fag, men som likevel har forståelse for den andres situasjon. – *Det er ulike fag, men vi står i mye av det samme*, sier en informant. En annen sier: – *Vi har nytte av hverandre selv om vi driver med ulike fag. Det er ikke direkte paralleller med håndverkene fordi det er ulike fag, men likevel er det paralleller som gründere*.

Tverrfaglig samarbeid

Mange deltakere peker også på at tverrfaglig samarbeid kan være helt nødvendig fordi fagene utfyller hverandre. En bygning eller et produkt kan være sammensatt av ulike materialer og laget ved hjelp av ulike håndverksteknikker. Det er derfor vesentlig å forstå hverandres fag for å kunne samarbeide, og det kan være avgjørende å ha kontakter som kan være fremtidige samarbeidspartnere eller leverandører av tjenester, materialer, verktøy eller deler til et større produkt.

– *Jeg har lært mye av folk som holder på med annet håndverk også. Alt er i fint samspill. Vi trenger alle fagene til å gjøre jobber. Det er viktig å ha forståelse for andre fag også.*

– *Utøvere fra litt ulike håndverk løfter hverandre opp.*

Nettverk åpner muligheter

Flere deltakere forteller at nettverket har åpnet muligheter, for eksempel ved å formidle informasjon om kurs, samlinger, konferanser eller oppdrag. Flere har fått vite om studietilbud, eller har fått lærlingplass, jobb eller oppdrag gjennom det. – *I vanlige jobber er det konkurranse. Her er det sånn: jeg har ikke tid til å ta den jobben, kan du ta den? Vi hjelper og avlaster hverandre.*

Økt synlighet

Arrangørene for prosjektene opplever at de har fått økt synlighet i fagmiljøet og har fått spredd informasjon om sin organisasjon og tjenestene de tilbyr.

6 Effekt av prosjektene

Tema for dette kapitlet er **hva deltakerne mener kunne vært gjort annerledes i prosjektene de var med i, for å skape mer effekt.**

Som bakgrunn for dette, oppsummeres først hvilken effekt informantene peker på at prosjektene har hatt. Punktene er de samme for alle de tre prosjektene og presenteres derfor samlet. Deretter presenteres funn for hvert av de tre evaluerte prosjektene hver for seg. (Da effekten for rekruttering og nettverk er sentrale momenter, overlapper innholdet det som er kommet fram i kap. 4 og 5.) Avslutningsvis oppsummeres forslagene til hva som kan gjøres annerledes for å skape mer effekt.

6.1 Hva slags effekt?

Intervjuene med deltakerne viser at de tre prosjektene har hatt effekt på *individnivå* på flere måter:

Kompetanse

Deltakere fra alle prosjektene er samstemte i at de har fått økt kompetanse gjennom deltakelsen. Økt reell og formell kompetanse kan åpne mulighet både for arbeid og eventuelt videre læring/studier.

Rekruttering

Alle de tre prosjektene har hatt betydning for rekruttering til tradisjonshåndverk, slik det er vist i kap.4. Av intervjuene går det fram at Håndlag-prosjektet har hatt direkte betydning i å gi unge mennesker kjennskap til tradisjonsfag som mulig yrkesvei, og at både dette prosjektet og de to andre har gitt unge utøvere mulighet til å utvikle seg videre som tradisjonshåndverkere.

Sosiale og faglige nettverk

Intervjuene viser også tydelig at alle de tre prosjektene har hatt betydning for etablering av nettverk og å gi de unge håndverkerne kontakter som har vært viktige både faglig og sosialt. – *Jeg har fått mange gode venner*, sier en deltaker. Nettverkene har videre åpnet muligheter for enkelte av deltakerne, for eksempel i form av lærlingplass. Se kap. 5.

Livsutfoldelse

På individnivå handler det å være tradisjonshåndverkutøver også om livsutfoldelse og muligheten til å ha en fri, selvstendig livsstil preget av kreativitet og gjerne et spenn av ulike virksomheter. Dette er noe mange deltakere oppgir at de ønsker. Flere forteller at de er generelt opptatt av håndverk og av å kunne skape vakre ting med egne hender, i ulike materialer og teknikker. Styrkingen av muligheten til å kunne leve som håndverker er et viktig skritt på veien mot å realisere en ønsket livsstil.

Intervjuene avdekker i tillegg betydning på *samfunnsnivå*:

Idealisme

Mange av deltakerne er idealister og opptatt av å bidra til et mer bærekraftig samfunn. I intervjuene beskriver flere at tradisjonshåndverk i seg selv er en viktig del av kulturarven, og at jobben som tradisjonshåndverker handler om å ta vare på, reparere og videreføre materiell kulturarv i form av både bygninger og andre produkter. Mange informanter gir likevel uttrykk for at håndverket handler vel så mye om fremtiden som om fortiden. Det handler om innovasjon og omstilling til et mer bærekraftig samfunn. I dette ligger miljøvennlige materialer, bedre utnyttelse av lokale ressurser/råvarer, produkter som har høy kvalitet og er holdbare, mindre bruk-og-kast og større grad av reparasjoner og gjenbruk. Mange nevner også estetikk og et ønske om å skape vakre produkter.

Næringsvirksomhet og samfunnsoppgaver

Arrangørene peker på at et mål med de tre evaluerte prosjektene og en samfunnsmessig effekt av dem, er at det utdannes flere utøvere og etableres nye arbeidsplasser innenfor tradisjonshåndverk. I intervjumaterialet trekkes særlig bygningsvernet fram som samfunnsoppgave der det er stort behov for håndverkskompetanse.

6.2 Håndlag – effekt og forslag til endringer

6.2.1 Deltakernes syn

Stor tilfredshet

Informantene som har vært deltakere på Håndlag-arrangementer er fornøyde. Typiske uttalelser er: – *Det er ikke noe negativt å si om kursene eller sånn, det fungerte veldig, veldig bra. – Jeg har vært med på ganske mange Håndlag-kurs og synes det er veldig gøy!*

Mer håndverksfag i grunnskolen

Svært mange deltakere mener at det bør være mer håndverksfag i skolen. Typiske uttalelser er: – *Det er viktig å starte tidlig, det er lite praktiske fag i grunnskolen.*

Mer informasjon om tradisjonshåndverk

Det trengs mer informasjon om tradisjonshåndverk via skole og yrkesveiledere. – *Det må informeres om at tradisjonshåndverk og restaurering finnes. Det er dårlig kommunikasjon om dette på byggfag, spesielt i [min] region, sier en informant.*

Mer aktivitet på sosiale medier

En deltaker peker på at det er enklest å nå ut til ungdom på sosiale medier, og helst med kule og action-pregede videoer.

Håndverkskurs

En deltaker mener det ville vært bedre å spisse kurs mot et tema i stedet for å omfatte flere.

Oppfølging fra Fortidsminneforeningen

En deltaker mener at Fortidsminneforeningen som deler ut Håndlag-stipendene, burde følge opp stipendiatene bedre ved å stille opp på kurs-stedet (spesielt Røros) for å være brobygger. Vedkommende ville også ønsket forkunnskap/informasjon i forkant slik at det ville være mulig å lese seg opp og forberede seg før kurs.

6.2.2 Kursholders syn

Aldersgruppe / målgruppe for kurs

En av kursholderne peker på at elevenes holdninger er viktig for å ha utbytte av undervisningen. Deltakelse på kurset krever en viss interesse. Det er en fordel å ha lært det grunnleggende først. Kursholderen har dårlig erfaring fra kurs for umodne 16-åringer, men sier at det er stor forskjell på vg1- og vg2-elever. – *Man lærer mer etter litt refleksjon og erfaring, når man har fått den grunnleggende kunnskapen på plass. – Kanskje ikke ta med alle elever, men de som har vist interesse? spør informanten.*

Basert på prosjektene mener informanten at kursene burde være for unge handverkere fra 20, ikke 16 år. Utvidelse av kompetansen bør/kan heller komme litt senere. – *Motivasjonen blir høyere med alderen, sier informanten og oppgir at et passende tidspunkt for å delta på kurs i tradisjonshåndverk, ville være etter et år som lærling. – Kanskje forlengede prosjekter for utvalgte deltakere, for eksempel ved å kjøpe fri noen [lærlinger] fra bedriften?*

Tilpasset opplegg for de yngste?

Kursholderen mener at de yngste deltakerne kanskje motiveres bedre hvis de ser et ferdig produkt/byggverk i stedet for en mindre del. – *Å være med på hele produksjonsprosessen er viktig og stimulerende slik at deltagerne får en tilknytning til prosjektet og dypere/bredere erfaring. Det er masse elever som skal sluses gjennom, sier informanten.*

6.2.3 Arrangørens syn

Fortidsminneforeningen (FMF) som er ansvarlig for Håndlag-arrangementene har flere synspunkter:

Styrke lærernes rolle på kurs for byggfagelever

FMF har startet med kurs i bygningsvern for lærere på byggfag høsten 2024. – *Vi vil drysse ned holdninger og prinsipper som igjen kan nå elevene*, sier prosjektleder. Mange ungdommer trekker fram læreren sin som viktig motivator. Lærerne er en viktig gruppe å nå. Via dem kan man nå frem til flere unge. Dermed kan man oppnå mye gjennom å satse på gode faglærere.

– *Det er stor forskjell på lærere som er interesserte og har lyst til å lære det bort selv, og de som står med hendene i lomma*. Det er åtte elever per formidler i kursene for videregående skole, og maks ca. 15 elever per kurs hvis det er to formidlere. Hvis læreren kan formidle, trengs det færre ressurser. Hvis lærerne ikke har god nok kompetanse, er det vanskelig å komme inn med én formidler. Dersom læreren er mer forankret i opplegget, er hen en støtte både under kurset og ellers i skoleåret.

– *En lærer som er interessert og kan, drypper litt på elevene sine ellers også*, mener prosjektleder.

Fylkeskommunen som støttespiller og finansieringskilde

Arrangøren har som mål at fylkeskommunen skal synes at kursene for byggfagelever er bra og vil fortsette med dem. Så langt har Innlandet og Trøndelag fylkeskommuner overtatt ansvaret for kurs på Lillehammer og Verdal/Steinkjer.

Rendyrke kursene

Når det blir for mange kurs, blir ikke kvaliteten så god som arrangøren gjerne vil. Fortidsminneforeningen mener det ville være en forbedring å rendyrke og strukturere kursene, og fordele dem bedre utover året. *Vi konkurrerer med oss selv litt, vi har de samme deltakerne på mange ulike kurs*, sier prosjektleder. Det kunne også vært flere kurs for andre fag enn tømrere: blant annet for malere og murere.

Utvide til å dekke flere geografiske områder

I enkelte regioner er det mangel på tradisjonshåndverkere i byggfag. Fortidsminneforeningen ønsker å utvide kurstilbudet for å bidra til å rekruttere der hvor det er få håndverkere, særlig i Troms og Finnmark. Å arrangere kurs langt nord i landet er imidlertid krevende på grunn av store geografiske avstander. Det vil gjerne være behov for å tilby overnatting og forpleining på lærestedet.

Rekruttering

Fortidsminneforeningen jobber med rekruttering også gjennom konkrete istandsettingsprosjekter. Foreningen har en tilskuddsordning for å stimulere til å holde kurs for ungdom som målgruppe. Lokallagsledere i Fortidsminneforeningen kan søke på denne potten. Det kan gis kr 20 000 til ett kurs, hvilket dekker formidler i en uke. FMF erfarer at støtten bidrar til at det er flere som ønsker å ha byggfagelever på sine kurs.

6.3 Ungt tradisjonshåndverk – effekt og forslag til endringer

6.3.1 Deltakernes syn

Verdifulle erfaringer

Generelt sett beskriver deltakerne hospitantoppholdet som lærerikt, og uttrykker at erfaringene de har fått er verdifulle med tanke på videre arbeid som håndverker og for å kunne starte egen bedrift. Noen peker på at de har fått erfaring fra å bygge opp et verksted fra grunnen av, og en forteller om erfaring fra å kunne teste ut hvilke håndverksprodukter det er marked for å selge.

– *Hospitant-opplegget var veldig bra greier!* sier en deltaker. – *Jeg har erfart å bygge opp egen bedrift, jobbe med formidling, og har bygget nettverk. Det har gitt trygghet*, sier en annen.

Selv der hvor tilbudet ikke ble slik det var forespeilet i utgangspunktet, oppgir deltakerne at de har fått andre og nyttige erfaringer som de er takknemlige for: – *Alt jeg har gjort, alle erfaringene jeg har fått, bygger opp karrieren min*, sier en deltaker. – *Det ble ikke noe av det som var planlagt, men jeg lærte mye annet*, sier en annen.

Sikkerhetsnett i startfasen

Rundt halvparten av deltakerne i Ungt tradisjonshåndverk startet for seg selv etter prosjektet, opplyser arrangøren. Intervjuene viser at flere av deltakerne brukte fritiden i hospitantperioden på å forberede oppstart av egen virksomhet. Noen bygget fysisk opp verksted, mens andre laget markedsføringsmateriell og skrev søknader. Hospitantperioden ga mulighet til å gjøre slike forberedelser samtidig som de hadde økonomisk trygghet i seks måneder. – *Det beste ved hospitantordningen var friheten til å kunne jobbe på egenhånd [...] og slippe bekymringen for inntjening*, sier en deltaker, og legger til at læringskurven var bratt, men at det var uten risiko: – *Jeg hadde sikkerhetsnett i seks måneder*.

Varierende grad av oppfølging

Deltakerne beskriver ulike situasjoner med hensyn til oppfølging fra tildelte veiledere og hvilket faglig utbytte de har fått av hospitantoppholdet. Innen småfagene forteller flere hospitanter at de i stor grad har vært alene. De har måtte stå på egne ben, bygge opp egne verksteder, og har også arbeidet alene. Dette er omtales likevel som svært lærerikt (se tidligere punkt).

Innen de større byggregrelerte fagene oppgir mange at de har fått god oppfølging. En deltaker forteller: – *Måneder med tradisjonshåndverkere er gull verd, det var mye kunnskap å hente, og kolleger tok seg god tid!* Tilbakemeldingene varierer imidlertid betydelig. En deltaker beskriver hospitantoppholdet som rotete i starten, med lite oppfølging fra både arrangøren og vertsmuseet, og uten planlagt opplæring. Vedkommende tok selv initiativ, og forholdene ble bedre etter hvert, med opplæring fra kolleger (håndverkere). En annen deltaker sier: – *Det var ikke vanlig håndverker-hverdag, og ikke så mye faglig, men mer annet vedlikeholdsarbeid. Jeg fikk noen oppgaver å gjøre på egenhånd, men fikk ikke så mye ut av det*.

Samlingsforvaltning og museumsdrift

Enkelte hospitanter har vært involvert i samlingsforvaltning og museumsdrift og synes dette har vært interessant. Mange trekker frem at museet har gitt kunnskap som en vanlig byggeplass ikke ville kunnet gi: – *Du kan bruke tid på research, på å finne ut av hvordan det har vært gjort, hva slags verktøy*. – *Det var annerledes enn å jobbe i firma, ingenting haster*.

Hospitering på deltid

En deltaker sier at det ble mye ventetid, dødtid og foreslår at man for å få utnyttet halvåret bedre, kunne legge opp til hospitering i museum på deltid mens man arbeidet i et firma samtidig.

Forlenge hospitantperioden

Flere deltakere (og vertsmuseum, se kap. 6.3.2.) påpeker at hospitantordningen gjerne kunne utvides og ha mer fleksibel varighet.

Mer formidling

Noen hospitanter har hatt formidling som hovedoppgave, og museet har gitt publikum mulighet til å oppleve håndverkeren i arbeid. Enkelte museer har også hatt arrangementer som håndverksdager eller -konferanser. Noen deltakere beskriver likevel at formidlingspotensialet ved å ha hospitanten der kunne vært utnyttet bedre. Det var kanskje et skilt utenfor døra til hospitanten slik at publikum kunne besøke verkstedet på eget initiativ, men det ble ikke organisert besøk av skoleklasser eller andre grupper. Det kunne vært mer formidling, mer demonstrasjon og flere arrangementer. – *Mange blir interesserte når de kommer forbi, og tar kontakt*, uttrykker flere hospitanter.

Mer bruk av sosiale medier

– *Det var rart at museet ikke brukte meg mer i sosiale medier, jeg var jo en turistattraksjon*, sier en deltaker.

Samlinger for hospitanter

En deltaker forteller at Håndverksinstituttet som er arrangør, organiserte kurs og en serie samlinger for 4-5 hospitanter. Dette var hyggelig, og det var fint å treffe andre håndverkere på egen alder. Andre deltakere har ikke fått tilsvarende tilbud, men forteller at det har vært tilrettelagt for møte med andre hospitanter enkeltvis.

6.3.2 Vertsmuseene og arrangørens syn***Videreutdanning og fordypning (ikke for lærlinger)***

Et av vertsmuseene påpeker at museet ikke kan være lærlingebedrift siden det ikke utfører oppgavene som står i læreplanen. Museet kan imidlertid tilby unge håndverkere muligheten til å lære annet arbeid enn det de ville fått erfaring med i privat næringsliv på en vanlig byggeplass. Blant annet gis det bedre tid til undersøkelser og studier. (Dette er noe flere deltakere verdsetter, se ovenfor).

Fast hospitantordning i en periode tilsvarende et skoleår

Et av vertsmuseene fremhever at museene har et kontinuerlig behov for bygningshåndverkere, og at det ideelt sett burde være en fast hospitantordning for nyutdannede tømrere. Om det gis tilskudd, kunne man øke volumet i ordningen slik at hospitantperioden kunne vært i et helt år, fra august til august, tilsvarende et skoleår. Hospitanten kunne da lært fra museets prosjekter, noe som ville gitt ytterligere spesialisering og vært nyttig for begge parter.

Verksted

Arrangør/vertsmuseum mener at det bør finnes generelle verkstedlokaler tilgjengelig. Det er vanskelig å vite på forhånd hva slags verksted ulike håndverkere vil trenge. Å ha egnede verkstedlokaler som er generelle og som kan fungere for flere ulike fag og sammenhenger, vil gjøre det mulig å ta inn hospitanter fra fag som man ikke hadde tenkt på at man trengte lokaler til. Dette vil også gi mulighet for mer utstrakt formidling. – *Noen hospitanter brukte lang tid på å bygge opp sitt eget verksted. Det var en lærerik prosess, men det tok tid før de kom i produksjon, sier arrangøren.*

Mer ekstern veiledning

Arrangøren viser til at beløpet for å engasjere en ekstern veileder for hospitantene ble doblet fra kr 10 000 til kr 20 000 i runde 2 av Ungt tradisjonshåndverk, fordi man så at det ble litt for lite ekstern veiledning for enkelte hospitanter i starten.

Oppfølging og forventningsavklaring

Oppfølgingen av hospitantene har vært varierende, og særlig i perioder med ferieavvikling på vertsmuseene. I noen tilfeller har hospitanter blitt forespeilet å jobbe med prosjekter som av ulike grunner er blitt utsatt. Arrangøren har forsøkt å forebygge slike utfordringer med tettere oppfølging av vertsmuseene, og også med en tydeligere forventningsavklaring med hospitantene. Både vertsmuseum og arrangør må være tydelige på at hverdagen som museumshåndverker innebærer mange ulike oppgavetyper.

Kommunikasjon

Arrangøren opplyser at de har styrket kommunikasjonen rundt prosjektet og har laget mye innhold til nettsider, sosiale medier, nyhetsbrev og presse. Museene skal bidra gjennom sine egne kanaler, men dette har skjedd i varierende grad, og arrangøren erfarte at museene trengte påminnelser om dette.

Seminar/kurs

Arrangøren opplyser at planen var å holde et kurs/dagsseminar der alle hospitanter var samlet. Dette viste seg å være vanskelig fordi hospitantene er ansatt i bare seks måneder og til ulik tid på året, og de dessuten har svært ulike fag og ulike behov. Arrangøren har derfor i stedet forsøkt å gi hospitantene individuelt faglig påfyll, noen på kurs, andre på korte opphold i bedrift.

6.4 Gründerworkshop (pilot) – effekt og forslag til endringer

6.4.1 Deltakernes syn

Nyttig og lærerikt

Flere deltakere sier at workshopen har vist dem at det ikke er nok å kunne håndverket, men at det også er viktig å ha forståelse for hva som trengs for å drive en bedrift. – *Jeg har fått en konstruktiv realitetsorientering gjennom kurset, og har blitt oppmerksom på utfordringer som følger med*, sier en deltaker. – *Jeg er ikke redd for å starte opp [bedrift], for nå vet jeg mye mer om hvordan man går bør gå fram*, sier en annen.

Deltakerne oppgir at kurset var svært lærerikt og ga nyttig kunnskap for eventuell oppstart av egen bedrift. Regnskap/ bedrifts-økonomi og markedsføring/nettsidebygging/sosiale medier blir pekt på som viktige elementer i kurset. Det sosiale samværet med andre unge håndverkere trekkes også fram som betydningsfullt. – *Jeg har lært viktigheten av å holde tunga rett i munnen*, sier en deltaker. – *Jeg er fornøyd nå, for jeg vet at jeg ikke vil få noen baksmell neste år, for papirene er i orden*. – *Workshopen var vanvittig lærerik, også selv om du kan det fra før. Og så er det nettverksdelen som er givende*.

Mer kursing om økonomi, regnskap, forsikring, lover og regler

En deltaker sier at vedkommende kunne ønsket enda mer av de kjedelige elementene: forsikringer, lover og regler, økonomi.

Mer om sosiale medier/ reklame og profilering

Det pekes også på behov for videre opplæring om å ta gode bilder (produktbilder) og litt redigering for sosiale medier/reklame/profilering.

Beste tidspunkt for kurset

Blant deltakerne er det ulike meninger om når i opplæringsløpet kurset burde komme. Flere mener at det er mest relevant for håndverkere som er ferdig med læretiden, har fagbrev og er klar til å starte egen bedrift. Noen viser til at Gründerworkshop ikke bør komme for tidlig, fordi man i starten er mest opptatt av å lære praktisk håndverksutøvelse. Andre mener at det bør komme tidlig nettopp for å kunne knytte det til håndverket og erfaringer i læretiden.

Relevans – to ulike moduler?

En deltaker sier at kurset kom for sent for vedkommendes del, fordi hen allerede hadde etablert egen bedrift. – *Kunne kurset vært todelt*, spør deltakeren og foreslår to moduler: en om hvordan etablere bedrift, og så en videregående modul om mer kompliserte temaer innen for eksempel kontraktskriving, forsikringer og regnskap.

Lærebedriftene bør ta større ansvar

En deltaker stiller spørsmål ved behovet for workshopen, og poengterer at lærebedriftens ansvar ikke bare er å lære vekk håndverket, men også å gi en innføring i hvordan man driver en håndverksbedrift. Vedkommende er opptatt av at Gründerworkshopen ikke må undergrave andre ordninger. – *Det burde ikke være nødvendig med eget kurs, dette er noen man burde lært i læretida. Håndverkere skal lære to ting: selve håndverket og å drive bedrift*, sier deltakeren.

Videre oppfølging fra Opplæringskontoret

En informant viser til at det er vanskelig å starte opp som håndverker, især på fulltid, og ønsker mulighet for å kunne få videre oppfølging fra Tradisjonshåndverk opplæringskontor og kompetanse-senter.

6.4.1 Arrangørens syn

Relevans

Arrangøren viser til at deltakernes motivasjon er vesentlig for å få utbytte av dette kurset. De som nærmer seg slutten av læretiden, eller allerede er ferdig og nærmer seg oppstart av bedrift, har ofte en viss modenhet og vet at det er dette er noe de virkelig vil. De som er tidlig i lærlingeløpet kan derimot oppleve kurset som mindre relevant, og er gjerne mindre motivert.

Arrangøren understreker at det er svært positivt å ha med noen eldre deltakere: – *De eldre blir gode forbilder for de yngre, og er derfor viktige! De eldre kan dessuten samarbeide med hverandre, og de kan også ta inn lærlinger.*

Utvide tilbudet til å gjelde flere fag

Arrangøren opplyser at det er kommet forespørsler fra andre håndverksfag enn de små om å få delta på Gründerworkshop. Foreløpig er deltakere fra byggfag m.v. avvist.

Gjøre Gründerworkshop til en permanent ordning?

Arrangøren opplyser at de er i dialog med næringslivsorganisasjoner og utdanningsmyndigheter for å kunne gjøre tilbudet til en permanent ordning.

6.5 Konkluderende oppsummering om effekt

Felles for de tre evaluerte prosjektene er at deltakerne jevnt over er svært positive til prosjektene og utbyttet de har hatt av dem. Alle som blir spurt direkte, svarer ja på spørsmålet om de vil anbefale kurset til andre unge håndverkere.

Det er likevel rom for å gjøre justeringer og å utnytte potensialet som ligger i de tre prosjektene enda bedre. Både deltakere og arrangører har forslag til endringer for å gi mer effekt.

I tillegg til momentene som er nevnt for hvert av de tre evaluerte prosjektene, er det pekt på to overordnede forslag:

Mulighet for støtte til unge voksne

De unge håndverkerne har pekt på viktigheten av at det finnes tilbud også for unge voksne som ønsker å utdanne seg til håndverkere eller som er ferske i faget. Mange av håndverkerne forteller at de har gått studiespesialisering på videregående skole, og var i tjueårsalderen eller eldre før de bestemte seg for å ta fagutdanning og/eller gå i lære for å bli håndverkere. Interessen for tradisjonsfag er noe som kan kreve modning og kan komme senere, og siden det kan ta noen år før man bestemmer seg for å bli tradisjonshåndverker, må den øvre aldersgrensen ikke være for lav.

Samordne prosjektene

De tre arrangørene enes om at en bør unngå innbyrdes konkurranse. Deltakerne vil i stor grad være de samme, og dersom det tilbys for mange ulike arrangementer, vil alle tape på det fordi deltakerne må velge bort noe og færre kommer til de enkelte arrangementene. Det er viktig for håndverkerne å treffe kolleger og få faglig påfyll, men å bruke tiden på annet enn produksjonstid, gir tapt arbeidsinntekt og er utfordrende økonomisk. Nettverkssamlinger bør derfor samordnes mellom de ulike prosjektene. Kanskje bør det arrangeres maks én nettverks-samling i halvåret? – *Nettverk er viktig, men det er ikke vits i å invitere til for mange "happenings", det er det ingen som har tid til. Det blir vanskelig å orientere seg om hva som er viktig å delta på. Jeg foreslår samling én gang i året: en slags "Håndverksfestival", sier en av arrangørene.*

7 Ønsker fra målgruppen

Tema for dette kapitlet er **hva slags tiltak målgruppen ønsker seg videre, og hvorfor.**

Nedenfor presenteres ønsker som er fremkommet gjennom intervjuene. For dette spørsmålet har det ikke vært hensiktsmessig å sortere svarene etter prosjekt. Funnene presenteres stikkordpreget. De er forsøksvis sortert tematisk, men er ikke satt i prioritert orden. En del av punktene overlapper hverandre. Noen ønsker er overordnede, mens andre er mer konkrete.

7.1.1 Ønsker fra deltakerne

Fagfellesskap

Samtlige deltakere fra både store og små håndverksfag er tydelige på at de ønsker fagfellesskap med andre håndverkere. Flere fremhever at det er viktig at man i løpet av læretida får et nettverk som kan dra en opp. – *Særlig viktig kan det være å ha en mentor som har vært gjennom det før og som kan løfte deg.*

Nettverkssamlinger

Nettverksarrangementer fremheves som viktige for å knytte folk til hverandre og for at deltakerne skal kunne treffe potensielle kunder og samarbeidspartnere.

Digitalt nettforum

Fagfellesskapet omfatter også digitale plattformer for informasjon, kontakt og kunnskapsutveksling. Digitale plattformer kan brukes for å fortelle om og bli oppmerksom på kurs og andre arrangementer. Bedre og mer samlet informasjon om relevante tilbud er noe som etterlyses.

Samlingssted

Mange deltakere fra både store og små håndverksfag ønsker fysiske samlingssteder for sosialt fellesskap og faglig fordypning, hvor de kan utveksle kunnskap og ha tilgang til arealer for å utøve håndverk. De ønsker seg et nøytralt, åpent lokale med tilgjengelige verksteder, fagbibliotek og verktøy, og hvor det også kan holdes kveldsarrangementer med ulike temaer.

– *Et bygningsvernsenter-aktig tilbud der man kan komme og prøve litt, foreslår en deltaker.*

– *En moderne «bygghytte», sier en annen. – En «tradisjonshåndverksklubb»*

– *Flere snakket om å starte et «kollektiv», sier en tredje.*

Synliggjøring og markedsføring

Mange peker på at tradisjonshåndverk er nærmest usynlig og at det er behov for å rette søkelys på det. Dette kan være ved sosiale medier (se neste punkt), ved bruk av emneknagg (#), reklamekampanje, eller kanskje å lage en NRK-serie (selv om informanten legger til at unge ikke ser på TV!).

Sosiale medier og digital formidling

Mange ønsker opplæring i bruk av sosiale medier for å presentere egne arbeider og kompetanse. Blant annet ønskes fotokurs. Flere deltakere har selv erfart at det å finne og følge tradisjons- håndverkere på sosiale medier som Facebook og Instagram var avgjørende for at de ble kjent med tradisjonsfag. En av de intervjuede forteller at hen er i gang med å lage digitalt kurs med bilder, filmer og visuell opplæring. En annen deltaker peker på at “kule og action-pregede videoer” fenger.

Økonomisk støtte til utstyr

Enkelte fag krever store investeringer i verktøy og utstyr. Flere deltakere peker på at det bør være mulighet for økonomisk støtte dedikert til dette: – *For store, dyre maskiner burde det være mulig å søke støtte eller at det fantes en finansieringsordning.*

Husleietilskudd

– *Det ville gjøre veldig mye om man kunne fått gratis husleie i et halvt år, sier en ung håndverker.*

Statusheving

Et overordnet ønske i flere intervjuer er å øke håndverksfagenes status i samfunnet. En informant uttrykker det slik: – *Det blir høyere verdsatt i samfunnet å være akademiker enn å velge håndverk, men det er ikke sånn. Det er bare to forskjellige måter å jobbe på.*

Økt forståelse for faget

En deltaker påpeker at tradisjonelle håndverksløsninger er gode: de er velprøvde, bærekraftige og ofte basert på lokale ressurser. Det er høy kvalitet i både materialer og utførelse, og løsningene er miljøvennlige. – *Mange ser på tradisjonshåndverk som musealt og gammelmotig, men en bør ha fokus på at gamle løsninger er gode, uavhengig av at det er gammelt*, sier informanten.

Introduksjon for barn og unge fra tidlig alder

Så å si alle de intervjuede peker på viktigheten av at barn og ungdom får oppleve tradisjonelle håndverk, og at man fanger interessen tidlig. Dette bør skje gjennom introduksjon på barne- og ungdomsskolen. Flere informanter trekker også fram at håndverk bør inn i Den Kulturelle Skolesekken eller i form av fritidskurs gjennom Kulturskolen.

– *Gjør det til en del av ungdomsskoleundervisninga å delta på håndverksarrangementer der lokale håndverkere er til stede. Når ungdommer får se det, vekker det interesse*, sier en deltaker.

Utdanningsmesser og yrkesveiledere

Mange av de unge håndverkere mener at tradisjonshåndverk er lite synlig i skolens yrkesveiledning. Flere informanter peker på utdanningsmesser som et sted der tradisjonshåndverk som yrkesmulighet burde vært vist. Et forslag er reisestøtte for å delta på utdanningsmesser, til institusjoner som kan synliggjøre eksistensen av tradisjonshåndverk.

Hospiteringsstipend

En ung håndverker som selv ikke har deltatt i Ungt tradisjonshåndverk, nevner stipend for å gi unge mulighet for hospitering over en kortere periode.

Etablerer-stipend / oppstart-støtte

Flere deltakere oppgir at de ønsker mulighet for økonomisk støtte i en oppstartsfasen der det både skal investeres i lokaler, verktøy og utstyr og firmaet etableres. Det oppleves som tryggest å starte litt smått i starten, ikke å gå «all inn» og miste gleden, sier en deltaker. – *Jeg tror jeg trenger en annen jobb med sikker inntekt ved siden av, i alle fall i begynnelsen for å få det til å gå rundt*. En annen sier: – *Jeg er jo ganske fersk, så å hoppe rett på enkeltpersonsforetak er skummelt, å gjøre det til levebrødet sitt når man har hus og hjem å ta vare på*.

Visningsarena for håndverk

Et forslag er å etablere verkstedlokaler som fast visningsarena for å demonstrere håndverk, gjerne for ulike fag sammen. Forslagsstiller mener at dette bør etableres som et permanent sted som det bygges oppmerksomhet rundt og som kan markedsføres. Det bør kobles til en aviseringsplattform som gjør at man får nok internettrafikk. – *Hvis folk vet om at her er det rulling av håndverk som blir vist fram, og at det er flere håndverkere samtidig i et større lokale, vil det kunne trekke flere folk enn hvis man er alene*, mener en deltaker.

Felles utstillingssted / utstillingsplattform / salgsarena

En deltaker foreslår at det etableres et felles utstillingssted for håndlagde håndverksprodukter, gjerne et utstillingsvindu sentralt i Oslo, for eksempel at Sparebankstiftelsen viser fram håndverk som de har gitt støtte til. Videre foreslås felles annonsering for sommermarked, julemarkeder m.v. Deltakeren legger særlig vekt på at visningslokalet bør ligge sentralt i bybildet i en større by.

Eksempel fra andre land

En deltaker trekker fram det svenske Hantverksakademin som mulig inspirasjon for videre arbeid med å styrke tradisjonshåndverkfeltet også her i landet. Hantverksakademin er en skole og et kompetanse-

senter for håndverksfag. Det ligger sentralt i Stockholm og eies og drives av Stockholms hantverksforening. Akademiet tilbyr yrkesutdannelser innen nærmere hundre ulike håndverksfag. Ifølge skolens nettside skjer utdannelsen etter retningslinjer fra *Myndigheten för yrkeshögskolan*, i en moderne læringsmodell der eleven arbeider side om side med sin mester. Videre heter det at utdannelsen preges av så vel sterk arbeidslivstilknytning som teoretisk forankring. De siste årene har skolen arrangert utstilling for avgangsstudentenes eksamensarbeider på sentrale visningssteder i Stockholm. Årets utstilling omfattet arbeidene til 35 avgangsstudenter innen 21 ulike, tradisjonelle håndverksyrker. Under pandemien var utstillingene digitale.⁹

7.1.2 Forslag fra arrangørene

Foruten ønskene som er presentert fra intervjuene med de unge håndverkerne, har også arrangørene / instruktørene / vertsmuseene enkelte forslag til tiltak:

Praksisplass

Å utvikle håndlag og fingernemhet krever mye tid og mulighet til å praktisere håndverket, poengterer en veileder/kursholder. Dette betyr at det er avgjørende at det finnes mulighet for å få lærling- eller hospitantplass.

Større tilskudd til lærebedrifter for å ta inn lærling

Flere peker på at tilskuddsordningen for lærebedrifter bør styrkes. Å ha lærlinger krever ressurser. Håndverksbedrifter som har mye å lære bort, unngår å ta inn lærling fordi de ikke har tid og råd til å lære vekk samtidig som de selv skal produsere og holde virksomheten i gang¹⁰.

Å bygge yrkesstolthet

Arrangør for Gründerworkshop fremhever viktigheten av at det bygges yrkesstolthet gjennom kurset:

- *Det er mange som driver med disse fagene hjemme, men som ikke er profesjonelle utøvere.*
- *Det er viktig å gjøre håndverkerne bevisste på sin kunnskap slik at de kan stå trygt i dette når de skal formidle selv.*

Et fagbrev/ svennebrev er en bekreftelse på en formell utdanning på høyt nivå, understreker arrangøren: – *Utøveren har fagkunnskap som er unik. De har en praktisk tilnærming og erfaring med faget sammenhengende i flere år. Det går langt over en bachelorgrad når det kommer til praktisk erfaring. En bachelorgrad, som ofte har høyere status, har en mer teoretisk tilnærming.*

Å bli tatt på alvor som næringslivsaktør

Arrangørene trekker frem at særlig de mindre håndverks-fagene kan ha problemer med å bli tatt på alvor som næringslivsaktør og komme i betraktning for offentlige tilskuddsordninger, som for eksempel kommunal etablererstøtte. En ung håndverker som deltok på kommunens «gründerkafé» ble avfeid blankt av næringsavdelingen i kommunen: – *Håndverker?! Vi kan ikke hjelpe deg med noe.*

– *Det er urettferdig at man må bli dømt på «vekst-potensial».* – *Jeg ønsker ikke å bli størst, bare å bli best,* refererer arrangøren fra en samtale med en ung håndverker, og stiller spørsmål ved om man må ha ambisjon om tjue ansatte. – *Holder det ikke at man er seg selv og kanskje har en lærling, eller en sesongarbeider i tillegg?* spør arrangøren og undres om det kun er kvantitet man måles etter og ikke kvalitet?

Støtte fra det offentlige etter svennebrev?

Det offentlige dekker utdanning til og med fagbrev/svennebrev. Kunne det finnes muligheter for støtte til videre opplæring, spør en informant.

⁹ Kilde: <https://www.hantverksakademin.se>, 3.12.2024.

¹⁰ En informant opplyser at Lærlingetilskuddet er 4- 10 000 i mnd. Lærlingbedriften får ca. 8.000, ca. 5 000 utbetales til lærlingen, resten går i skatter, avgifter, forsikring osv.

Alternativt utdanningsløp for bygningshåndverkere?

Kunne det tilrettelegges for alternative utdanningsløp for tradisjonshåndverkere innen byggfag?

– *En tradisjons-håndverker trenger ikke papir på at hen har skrudd gipsplater, sier en av informantene.*

Mentorordning

En av arrangørene foreslår å innføre en formalisert mentorordning, der en eldre håndverker lønnes for å være mentor for en yngre. Forslagsstilleren understreker at det er viktig at pengene må gå til håndverkene, og ikke til noen byråkratstilling.

7.2 Konkluderende oppsummering om målgruppens ønsker

Det er forskjell mellom ønskene og behovene utfra håndverkernes fagbakgrunn. For de minste og mest «utrydningstruede» håndverksfagene er det lite eller ikke-eksisterende fagmiljø her i landet. Det er få utøvere og få bedrifter. Kundegrunnlaget er begrenset, og det er liten betalingsvilje for varene og tjenestene. Håndverksproduktene er gjerne dyre sammenlignet med industrifremstilte produkter eller med produkter laget i lavkostland. Som en av våre informanter sier: – *Uansett hvor mye jeg ønsker å ha dette som yrke, er det vanskelig å leve av.*

For de større, byggrelaterte tradisjonsfagene finnes det et fagmiljø og et næringsliv med etablerte bedrifter. Det finnes et oppdragsmarked, og det er et stort udekket behov for spesialistkompetanse til bygningsvern og restaureringsarbeider. Det kan også være etterspørsel etter kompetansen i forbindelse med nybyggprosjekter. Oppdragsgivere kan være både offentlige og private huseiere.

De minste håndverksfagene har særlig stort behov for støtteordninger. Likevel er også de byggrelaterte håndverksfagene et svært smalt felt sett i forhold til bygge- og anleggsbransjen totalt sett, og utøverne uttrykker ønske om mange av de samme støttetiltakene som utøverne innen de mindre fagene.

Synspunktene som er kommet fra arrangørene støtter opp om ønskene som de unge håndverkene selv har fremmet.

8 Avsluttende drøfting, konklusjon og muligheter for videre satsing

Evalueringen fokuserer på hvordan deltakerne selv og andre involverte parter (prosjektledere, kursholdere og museer som arbeidsplass) vurderer betydningen av de tre prosjektene *Håndlag*, *Ungt tradisjonshåndverk* og *Gründerworkshop* som alle har fått støtte fra Sparebankstiftelsen DNB gjennom satsingen *Håndverksløftet*.

8.1 Drøfting av hovedfunn

8.1.1 Funn fra intervjuer med deltakerne i de tre prosjektene

Det er behov for å synliggjøre tradisjonshåndverk for barn og unge.

Flere deltakere understreker at rekruttering handler mye om bevisstgjøring. Ungdommen må bli klar over at tradisjonshåndverk overhodet finnes og at det kan være en yrkesvei. En av arrangørene spør: – *Hvordan skal man stimulere unge til å velge disse fagene hvis de ikke vet at de finnes?*

Deltakerne i de tre prosjektene ble spurt om hvordan de ble kjent med tradisjonshåndverk. Mange forteller at de nærmest snublet over håndverket. Mange sier at de i ungdomsskolealder, eller til og med på videregående skole, ikke ante at dette var en mulig yrkesvei. Å bli vist håndverket – fysisk eller digitalt – har vært avgjørende, forteller deltakere fra alle de tre prosjektene. Informanter som ble inspirert til å bli håndverkere allerede som barn, hadde ofte noen i familie eller omgangskrets som drev med håndverk, enten profesjonelt eller som hobby.

Mange informanter mener at utdanningsmesser bør inkludere en bod for tradisjonshåndverk for å vise at dette er en mulighet. Å se noen utøve praktisk håndverk kan være fengende for de som observerer. Flere foreslår at skoleklasser bør kunne besøke håndverkere slik at barn hører om det tidlig. Andre peker på muligheter for valgfag i skoletiden eller kurs som fritidssysse, slik at barn kan lære seg håndverk fra ung alder.

Unge håndverkere er viktige forbilder.

Mange informanter fremhever verdien av at håndverkeren som demonstrerer eller underviser selv er ung. Dette gjør det lettere å nå fram til målgruppen, og formidlerne fungerer som forbilder og inspiratorer på en annen måte. Barn og ungdom kan i større grad identifisere seg med en ung utøver, noe som virker mer engasjerende og motiverende. En av de intervjuede sier: – *At de er unge, har en spesiell verdi for formidling. Det er noe helt annet for ungdom å se på unge håndverkere.*

Å formidle faget eller være instruktør for andre kan også bidra til at utøveren selv får styrket selvtillit og trygghet om egne ferdigheter, og dermed stimuleres til å fortsette. Noen trekker fram at det er lærerikt å undervise barn og ungdom fordi man ved å formidle til andre lærer mer både om seg selv og om faget. Noen har likevel erfart at det kan være disiplinære utfordringer ved å skulle instruere de yngste deltakerne (ungdomsskole/videregående skole) dersom elevene er mange og/eller ikke allerede har en viss grad av motivasjon og forståelse.

Nettverk er viktig.

Alle de tre evaluerte prosjektene har mål om å styrke deltakernes faglige nettverk. Intervjuene bekrefter at sosialt samvær der de unge håndverkere treffer likesinnede er viktig. Å komme i kontakt med andre unge håndverkere – enten det er innenfor eget fag eller andre håndverksområder – er viktig for å inspirere og motivere. At kursene er lagt opp slik at deltakerne både arbeider sammen, og bor og spiser sammen, ser ut til å være en suksessfaktor. En deltaker sier: – *Det er alltid sosialt samvær, jeg møter nye folk, det er veldig gøy å dra på kurs og møte mennesker som er interessert i det samme som jeg.*

Generelt kan det å ha et godt nettverk være avgjørende for å våge å satse som utøvende tradisjonshåndverker, og det vil trolig kunne ha vesentlig betydning for om de unge håndverkere vil lykkes. Nettverket kan foruten kontakt med andre unge håndverkere, omfatte kontakt med eldre

håndverkere som kan være mentorer, veileder og rådgivere, lærebedrifter eller arbeidsgivere. Det kan også omfatte mulige samarbeidspartnere, materialleverandører eller mulige kunder.

Mange informanter uttrykker at de også ønsker fysiske møtesteder og felles arenaer for faglig utveksling og utvikling. Dette kan omfatte felles verkstedfasiliteter og visningslokaler.

De evaluerte prosjektene har hatt betydning for unge håndverkeres videre satsing.

Intervjuene viser at alle de tre prosjektene har hatt og har betydning for rekruttering og nettverksbygging, og at de tilbyr gode utviklingsmuligheter for unge håndverkere på ulikt vis. Det ene (Håndlag) gir faglig utvikling, et annet (Gründerworkshop) er mest markedsrettet, mens det tredje (hospitantplass via Ungt tradisjonshåndverk) i beste fall både gir faglig påfyll og erfaring for oppstart av egen virksomhet. Deltakerne forteller at prosjektene har gitt dem ny kunnskap og verdifulle erfaringer. Det har gitt trygghet og har dermed betydning for videre satsing.

Det trengs støtteordninger for utøvere av små tradisjonsfag.

Intervjuene peker på at det er viktig at det finnes et sikkerhetsnett for småfagene. For utøvere innen de minste, verneverdige håndverksfagene (se kap. 2.2.2) finnes det få muligheter til ansettelse i eksisterende bedrifter, og det er dermed bare etablering av eget firma som er aktuelt om man skal ha håndverket som yrke. Fordi det er små fag og begrenset etterspørsel og betalingsvilje for tjenestene, vil det kunne være svært utfordrende å få økonomi i driften. For noen fag, som for eksempel for bunadstilvirker, har det vært en god utvikling, men for andre fag er det svært krevende å få noen lønnsom drift. Særlig krevende er det for håndverksfag som behøver spesielle verksteder eller kostbart utstyr. Noen deltakere peker derfor på at det er behov for tiltak som etableringsstøtte, stønadsordninger til investering i maskiner og utstyr, og eventuelt husleiesubsidier for verkstedlokale. For de mindre fagene som ikke har forutsetninger for bedriftsøkonomisk lønnsom drift, kan det være behov for en form for garanti-inntekt hvis samfunnet ønsker at faget skal eksistere.

Det er ønskelig å heve håndverksfagenes status.

Et overordnet ønske som ytres i flere intervjuer, er å høyne håndverksfagenes status i samfunnet. Dette gjelder på flere felter. I intervjuene pekes det på oppmerksomhet i mediebildet og sosiale medier, på vekting av ulike utdannelser i utdanningssystemet, og på synligheten til og betalingsvilje for håndverksprodukter i konkurranse med industriframstilte, masseproduserte varer eller import fra lavkostland.

8.1.2 Supplerende funn fra intervjuer med arrangørene

Ingen av prosjektene ville latt seg gjennomføre uten støtten fra Sparebankstiftelsen DNB.

For hvert av prosjektene gir den respektive arrangøren uttrykk for at det ikke ville vært mulig å gjennomføre prosjektet uten støtten fra Sparebankstiftelsen DNB, i alle fall ikke i samme omfang.

Prosjektene ønskes videreført og videreutviklet, ev. uavhengig av Sparebankstiftelsen DNB.

Arrangørene mener at de tre evaluerte prosjektene bør videreføres og videreutvikles. Det er imidlertid viktig å finne robuste ordninger som kan være holdbare på lengre sikt. Prosjektorganisering har per definisjon en tidsavgrenset varighet, og arrangørene for prosjektene er opptatt av å finne løsninger for hvordan tiltakene kan forankres for å bli varige ordninger.

8.2 Drøfting av tradisjonshåndverkets rolle i samfunnet

Som bakgrunn for innspill til hvordan Sparebankstiftelsen DNB kan støtte opp om tradisjonshåndverk, kan det være nyttig å analysere hvilke samfunnsområder dette feltet er koblet til, og hvilken rolle det spiller i samfunnet.

Samspeillet mellom tradisjonshåndverk og fire relevante samfunnsområder er illustrert i figuren under. Innsats mot hvert av disse samfunnsområdene vil kunne styrke tradisjonshåndverksfeltet.

Figur 6 Figuren illustrerer tradisjonshåndverkets rolle i samfunnet, i samspill med samfunnsområdene næringsliv, utdanningssektor, kultur-/kulturarvsektor og allmennheten. Figur: S. Leden/NIKU.

Tradisjonshåndverk er en verdifull del av *næringslivet* selv om det utgjør et smalt felt. Det omfatter en rekke spesialiserte håndverksfag som ofte krever høy kompetanse og lang opplæringstid. Tradisjonshåndverkere produserer varer og tjenester som ikke bare har økonomisk verdi, men også kulturell og historisk betydning.

Tradisjonshåndverk er avhengig av *utdanningssektoren* for opplæring. Det er et spesialisert felt med få plasser innenfor det offentlige studietilbudet. Disse suppleres av private skoler. Lærlingordningen er tilknyttet både næringslivsområdet og utdanningssektoren.

I tradisjonshåndverket forenes materiell og immateriell *kulturarv*. Tradisjonelle håndverksfag er i seg selv kulturarv, og utgjør også helt nødvendig kompetanse for å ivareta kulturminner som fartøyer, bygninger og anlegg. I årene som kommer vil det bli en stor økning i restaureringsoppdrag der det kreves kompetanse innen tradisjonelt bygningshåndverk.

Til *allmennheten* tilbyr tradisjonshåndverkere lokalproduserte, håndlagde og miljøvennlige varer, og tjenester som råd og veiledning, vedlikehold, reparasjoner og spesialtilpasninger etter kundenes ønsker. Tradisjonshåndverkerne kan også tilby kurs og demonstrasjoner som gir innsikt i tradisjonelle håndverksteknikker og inspirerer nye utøvere, inkludert de som ønsker å ha håndverket som hobby.

Ved å støtte tradisjonshåndverk, bevares ikke bare viktige kulturelle tradisjoner, men det kan også bidra til økonomisk vekst og bærekraft i lokalsamfunn for fremtiden, noe flere av de intervjuede utøverne er opptatt av. Flere unge håndverkere har pekt på tradisjonshåndverkets betydning for innovasjon og omstilling til et mer bærekraftig samfunn med mindre bruk-og-kast, mer holdbare produkter, og større grad av reparasjoner og gjenbruk. Dette gjelder for mange ulike håndverksfag. Ikke minst gjelder det byggenæringen der det grønne skiftet med omstilling fra nybygg til ombruk vil kreve håndverkere med kompetanse i eldre bygningsfysikk, materialbruk og reparasjoner.

8.3 Hvordan kan Sparebankstiftelsen DNB støtte tradisjonshåndverk?

Sparebankstiftelsen DNB ønsker å vite hvordan stiftelsen best kan støtte opp om den spesifikke målgruppa **unge utøvende håndverkere**.

Sparebankstiftelsens støtte retter seg inn mot tre ulike nivåer, se Figur 7.

Bredde: Tiltak for å gjøre barn og unge (og voksne) kjent med tradisjonshåndverk ved å vise det fram og eventuelt tilby publikum muligheter for å prøve selv. Dette er lavterskeltilbud som gjelder for alle barn og unge (og samfunnet for øvrig).

Fordypning: Tiltak som legger til rette for at barn og unge kan lære tradisjonshåndverk.

Utøver: Tiltak mot utøvernivået er for å støtte opp om unge håndverkere som ønsker å satse på tradisjonshåndverk som yrkesvei, og som etter hvert mestrer faget i en slik grad at de selv kan bringe faget videre ved å undervise og lære det bort.

Stiftelsen kan ikke gi støtte til privat næringsliv. Støtten må derfor gis via samarbeidspartnere som kan få tilskudd. Videre må stiftelsens rolle ses opp mot hva som er offentlige myndigheters ansvar. En del tiltak som kunne styrket feltet, ligger utenfor hva stiftelsen kan involveres i. Dette gjelder ifølge stiftelsen for eksempel en styrking av lærlinge-ordningen eller en søkbar ordning for etableringsstøtte til nyutdannede tradisjonshåndverkere¹¹.

Tradisjonshåndverket har i utgangspunktet like muligheter for å bli tildelt støtte fra stiftelsen som kunst og kunsthåndverk, sier stiftelsen, men legger til at det i praksis er stor forskjell på ulike felts struktur av organisasjoner og institusjoner som kan skape prosjekter som kommer feltet til gode.

Tildelinger til håndverksprosjekter må forholde seg til stiftelsens retningslinjer som alle andre:

<https://sparebankstiftelsen.no/tips-og-rad-om-hva-dere-kan-soke-om-stotte-til/>

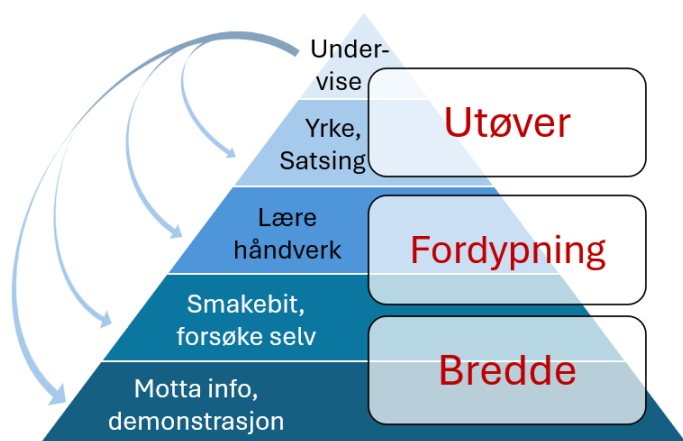
Eksempler, rettet mot denne søkergruppen: <https://sparebankstiftelsen.no/stotte-til-tiltak-innen-tradisjonshandverk/>

¹¹ [Sparebankstiftelsen-DNB.pdf](#)

8.4 Konklusjon

De tre prosjektene som her er evaluert, retter seg alle mot det øverste nivået: Unge utøvere.

Et sentralt funn i evalueringen er at en ung håndverker er den beste til å inspirere andre unge. Utfra dette vil det å gi støtte til unge utøvende håndverkere også kunne gi effekt for rekruttering på nivåene nedenfor. Se figur 7.

Figur 7 Figuren viser satsingen på tradisjonshåndverk i tre nivåer (Bredde, Fordypning og Utøver) sett opp mot de fem trinnene for talentutvikling og rekruttering som er presentert i figur 2, 3, 4 og 5. Figur: S. Leden/NIKU.

8.5 Muligheter for videre støtte til feltet

Forslagene er basert på informasjonen som er fremkommet i intervjuene. De dekker således ikke noen full analyse av hva tradisjonshåndverksfeltet har behov for, men bygger på vurderingene og ønskene som er uttrykt av informantene i dette evalueringsarbeidet.

Hovedanbefalingen er å la de unge utøverne skinne. Dette innebærer å gi de unge utøverne rom og ressurser for å vise frem håndverket, håndverksproduktene og til å videreformidle det til nye grupper. Fordi unge i dag lever i både en fysisk og en digital verden, vil også digital undervisning, digitale kurs og digitale nettverk kunne være viktig.

Konkrete tiltak er:

- Synliggjøring, vise at fagene finnes (både fysisk og digitalt, i media og sosiale medier)
- Mer formidling rettet mot barn og unge (skole og fritid)
- Kompetansefremmende tiltak, både faglig og merkantilt
- Motivere og inspirere ved faglige nettverk og møteplasser
- Visningssteder for demonstrasjon av håndverk
- Stønadsordning for utstyr og verkstedlokaler
- Praksisplasser for lærling og hospitant
- Garantiinntekt-ordning for enkelte fagfelt med få utøvere

Mulige tiltak for støtte til bredde

Basert på intervjuene tilrådes det at kunst- og håndverk styrkes som skolefag, både som grunnleggende allmennkunnskap og som fordypning i valgfag (se også neste punkt om fordypning). Slik håndverksnestor Jon Godal påpeker (se s. 9) er håndverkskunnskap ferdigheter som sitter i kroppen, og for å bli god, må du øve mye og lenge. Det er derfor viktig at barn gis mulighet til å få opplæring i håndverk fra de er små – fra barnehage eller barneskolealder. Å lære å bruke hendene og kroppen har også et vesentlig folkehelseaspekt med betydning for trivsel og velvære, utvikling av kreativitet, skaperkraft og personlig uttrykk.

Tradisjonshåndverk bør også inn som tilbud innen organiserte fritidsaktiviteter, på linje med musikk, dans og idrett. Utfra evalueringens konklusjon om at en ung håndverker er den beste til å inspirere andre unge, er det viktig at unge utøvere brukes til å synliggjøre og vise at fagene finnes, og trekkes inn i formidling rettet mot barn og unge i både skole og fritidsaktiviteter, og på digitale plattformer.

Mulige tiltak for støtte til fordypning

Å styrke kunst og håndverk i skolen kan omfatte å tilby tradisjonshåndverk som valgfag på ungdomsskolen, og å få håndverkene inn i undervisningen på videregående skole innen relevante utdanningsprogram. Prosjektet Håndlag retter seg inn mot videregående skole-elever innen byggfag. Det burde være mulig å se for seg at det kan etableres tilsvarende fagtilbud, der også andre typer tradisjonshåndverk vises fram som kurs med 1-5 dagers varighet, for videregående skole-elever innen andre utdanningsprogram: Studieforbereende program for *Kunst, design og arkitektur* og Yrkesfaglig program for *Håndverk, design og produktutvikling* kan være aktuelle å gi tilbud til. Unge utøvere trekkes inn i formidlingen.

Mulige tiltak for støtte til utøvernivået

Et forslag for støtte til profesjonelle utøvere innen tradisjonshåndverk er å likestille støtten med støtte til topputøvere / profesjonelle utøvere innen idrett, musikk og andre kunstformer. Dette omfatter muligheter for å få økonomisk støtte i form av stipender, finansieringsordninger for utstyr, husleie-subsidier til verkstedlokaler, etableringsstøtte til nyutdannede håndverkere eller garantilønn. Særlig pekes det på behov for å etablere særordninger som kan støtte opp om de minste og mest truede håndverksfagene.

De tre ordningene Håndlag-stipend, hospitantordning (Ungt tradisjonshåndverk) og Gründerworkshop er alle tiltak som er rettet mot profesjonelle utøvere. I intervjuene er det pekt på hva som har vært bra og følgelig bør videreføres, og hvordan de tre prosjektene kan videreutvikles. For eksempel er modellen med at deltakerne bor og arbeider sammen i løpet av kurs, noe som trekkes fram som positivt av flere deltakere – både for faglig utvikling og for å bygge sosiale nettverk.

Forslag til endring er at museer som tar inn hospitanter, får støtte til å etablere generelle verkstedlokaler som kan fungere for ulike fag og i ulike settinger. Disse kan brukes av hospitanter og i tillegg fungere som visningssteder og som faglige og sosiale samlingssteder med fagbibliotek og ulike typer verktøy og utstyr. Målgruppen for samlingsstedet kan være både de som nå er hospitanter, de som tidligere har vært det og lærlinger.

For Ungt tradisjonshåndverk har museer og museumsbutikker fungert som visningssteder for demonstrasjon av håndverket, og som utstillingsvindu og salgsarena for produkter laget av hospitantene. En mulighet kan være å informere om dette innen museumssektoren, slik at også andre museer enn vertsmuseet oppfordres til en bevissthet om rollen de kan spille som formidler av tradisjonelle håndverksprodukter framstilt av unge utøvere.

Ut fra intervjuene tilrådes at nettverksamlinger (inkludert alumni-nettverk) og kurs fortsettes, og at tilbud koordineres slik at de fordeles utover året og ikke konkurrerer med hverandre.

9 Referanser

- Yin, Robert K. (2009). *Case study research. Design and methods* (4. Utg.). Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Andersen, Bengt og Skrede, Joar (2023) *Intervju som metode*. Cappelen Damm Akademisk
- Falk, Eivind: *Tradisjonshåndverk* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 3. september 2024 fra <https://snl.no/tradisjonsh%C3%A5ndverk>
- Grøndahl, Kirsti Kolle (red.). Rapport fra Yrkesfaglig utvalg for immateriell kulturarv og verneverdige fag. *Lenge leve tradisjonshåndverket!*, Utdanningsdirektoratet, Oslo, 2016. [013AitqRAXfw \(dimu.org\)](https://013AitqRAXfw.dimu.org)

- Nettsider:

<https://sparebankstiftelsen.no/>

<https://fortidsminneforeningen.no/bygningsvern/handlag/>

<https://handverksinstituttet.no/prosjekter/ungt-tradisjonshaandverk2>

<https://mia.no/tradisjonshandverk/grunder>

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Rapport 419

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736, Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112, Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00